

RMDSZ: érték, érdek és hatalom, 1989 – 1998*

Mottó: „...az ember nem érthette volna el a lehetőséget, ha időről időre nem nyújtotta volna ki kezét a lehetetlenért. Ahhoz, hogy egy ember ezt megtegye, vezérnek kell lennie, és nemcsak vezérnek, de éppúgy – a szó egy nagyon egyszerű értelmében – hősnak is”
(Max Weber¹)

Toró T. Tibor gondolatébresztő vitaindítójára („Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy hatékonyabb politikai érdekképviselő felé?”, In: Magyar Kisebbség, 1998/1) régen szükség lett volna az erdélyi magyar közéletben. Az adott témában (a kormányzati szerepvállalás az erdélyi magyarság 1989 utáni politikai önartikulációjának egésze szemszögéből) hasonlóan tárgyyszerű, tényismereten alapuló, jól dokumentált átfogó tanulmány még nem született.² Fő erényei közé tartozik a tárgyyszerű értékelés, a kivételes arányérzék. Az aktív politikus tényismerete, mely kiterjed a felszínen túli, kulisszák mögötti dimenziókra, írásának dokumentációs értéket is kölcsönöz.

A szerző keretelemzésével (román-magyar alapszerződésre, Frunda államelnökjelölti szerepére vonatkozó fejezetek) nem lehet vitatkozni. Ténykérdés, hogy ezek az erdélyi magyarság hosszútávú érdekei ellen ható tényezők voltak. Azt is igen helyesen látja a szerző, hogy az autonomista önépítkezés megtorpanása szoros összefüggésben van ezekkel. A kormányzati szerepvállalással kapcsolatos értékelés úgyszintén megállja a helyét, Toró hangsúlyosan mutat rá, hogy „a magyar kérdés rendezése – melynek alfája és omegája az RMDSZ beemelése a végrehajtó hatalomba – egyik legjobban működő propagandaeszköznek bizonyult (a román hatalom kezében, megj. tőlünk BI, BZS) és ebben az RMDSZ csúcsvezetés maximálisan partner volt. Románia nemzetközi arculatának átrajzolásában jelentős szerepet vállalt a Tokay György tárca nélküli miniszter által vezetett Nemzeti Kisebbségvédelmi Hivatal.” (ld. Toró vitaindítóját, MK, 1998/1, 231.o.)

Toró kifejti, hogy az RMDSZ kormányralépésének módja antidemokratikus és puccsszerű volt, ami alapvetően ellentétes egy demokratikus

A tanulmány a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 1998. évi 2. számában jelent meg. (Eredeti oldalszámok: 23–54.)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

¹ Max Weber, *A politika mint hivatás*, Medvetánc, 1989, Budapest 87. o.

² Ezzel nem akarjuk lebecsülni más jeles szerzők különböző részproblémákat kivételes éleslátással elemző tanulmányait. Azt kívánjuk leszögezni, hogy az oknyomozó-összegző műfajban, a maga minőségében és részletességében egyedülálló Toró írása.

önkormányzati elven működő Szövetség szellemével.³ (De betűjével is: az Operatív Tanács, mely legitimálni volt hivatott a neptuni ihletettségu akciót, az RMDSZ kormányra erőltetését, túllépett alapszabályzata-adta jogkörén. Hogy az SZKT utólag implicit felmentette a csúcsvezetést, az a közvélemény és az RMDSZ derékhad ügyes kognitív megoldozásának eredménye volt). A kormánybalépés mellesleg a vitaindító megírásáig rendkívül rossz költség/haszon arányt mutatott fel. A kézhez kapott vitaindító megírása óta az RMDSZ-nek megadatott a pályakorrekció történelmi esélye, hiszen a Ciorbea-kormány megbukott s helyette a közismerten magyar-ellenes Radu Vasile alakított kormányt.⁴ Ehelyett az RMDSZ újból kormányba lépett megismételvén az antidemokratikus, puccsszerű eljárást is.⁵ Ez a tényállás új fénybe helyezi az első kormánybalépés aktusát is, mely nagyszabású politikai kísérletnek tűnhetett. Ami akkor – esetleg – *kísérlet* volt, az most már tudatosan vállalt *helytelen (nem hatékony) metódus*. A helyzet paradoxona, hogy egy magyarbarátnak nevezhető miniszterelnök vezetése alatt eltöltött több mint egy évi kormányzás után döntött úgy az RMDSZ csúcsvezetése, hogy részt vesz az új kormányban is, holott az előző, kedvezőbb előjelű próbálkozás *sem hozott semmilyen eredményt*. Mit remélhet akkor a Szövetség „elitje” a jelenlegi kormánytól? E kérdés további súlyos kérdéseket szül: a jelenlegi politikai vonalvezetés közösségi érdeket vél szolgálni vagy pedig csupasz és cinikus klikkérek vezérli? Másképpen fogalmazva: közösség-centrikus értékelve vezérlik-e az RMDSZ csúcsvezetését avagy a zárt csoportérdek mindenáron való, machiavellisztikus érvényesítésének célja? Miként lehetséges, hogy a

³ Összehasonlításképpen: mind az SZDSZ 1994-ben, mind a FIDESZ a minap kongresszust hívott össze annak eldöntésére, hogy kezdjen-e egyáltalán a párt koalíciós tárgyalásokat. (Mint tudjuk, amikor az SZKT-t az RMDSZ csúcsvezetése összehívta “dönteni” a kormányzati szerepvállalás kérdésében, *már a miniszterek neve is ismert volt a sajtóból*.) Könnyű felmérni, hogy egy eleve a kormányzati funkció ellátására szerveződött politikai alakzat, *egy párt* esetében sokkal kevésbé számít dilemmának a koalíció kérdése (még akkor is, ha párton belül az adott koalíciós partnerrel szemben vannak fenntartások), mint egy kisebbségben élő nemzeti közösség érdekvédelmének monopóliumát birtokló szervezet esetén. Arról nem is szólva, hogy a pártok általában nem a belső demokráciáról nevezetéseket, nem is annak biztosítása a fő feladatuk. Az RMDSZ ezzel szemben maga az erdélyi magyar politikai közélet arénája, az erdélyi magyar demokrácia (ma már: látszatdemokrácia) intézményes kerete.

⁴ Radu Vasile közismert magyarellenes kijelentései akár alibiül is szolgálhattak volna az RMDSZ számára, hogy kihátráljon ebből a bizonyítottan politikai satuként működő csapdahelyzetből.

⁵ A kormánybalépés 1996 decemberi módszerét azóta többen bíráltuk. Bár akkor volt annyi (egyébként gyenge) mentsége a csúcsvezetésnek, hogy meg kell “szoktatni” a román politikumot és közvéleményt (mely értelemeszerűen nem képes felmérni a reális hatalmi viszonyokat, s főképpen az egyes tények szimbolikus kisugárzása alapján ítélni) azzal, hogy egy magyar párt lesz kormányon, a formálisan demokratikus Románia történelmében először. Ugyanakkor 1996 decemberében vélelmezhető volt, hogy az erdélyi magyarság politikai iránt érdeklődő, véleményformáló része egyetért az egyébként antidemokratikus lépés *tartalmával*. Ezúttal egészen más volt a helyzet. Most megítélésünk szerint az ismételt puccsszerű eljárók egyértelműen és menthetetlenül azért nem vállalták a demokratikus utat mert az nagy valószínűséggel nem járt volna a szándékaiknak megfelelő eredménnyel.

közösségi érdekekkel látszólag ellentétes irányú politika ismételen utólagos legitimitást nyer az SZKT-n és végső soron a kongresszuson is?

Mindezen kérdésekre adandó válaszok óhatatlanul is szétfeszítik a vitaindító témakörét. Azonban ahhoz, hogy mégis megadjuk rájuk a megfelelő megalapozottságú választ, az elemzést ki kell terjeszteni egy, a vitaindítóénál szélesebb vizsgálódási térre.

Választ kell adni arra a kérdésre, hogy miért cél a nemzeti közösségekénti fennmaradás? Hogy a nemzeti közösségekénti megmaradáshoz miért nem elegendők az egyéni szabadságjogok? Valóban csak a kommunitariánus emancipáció, az autonómia szavatolja-e a nemzeti közösségekénti megmaradást? Egyetlen célravezető út-e a demokratikus parlamentáris út? Mi a politikai kisebbségben élő nemzeti közösségi érdekképviselő létértelme és funkciói? Milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a politikai kisebbségben élő nemzeti közösség vezetését és képviselőjét vállaló politikusnak?

Ezutóbbi tágabb kérdéskörökre keresünk előljáróban választ, majd a konklúziók birtokában kísérünk meg választ adni a vitaindító alapkérdésére.

1. A kommunitariánus dimenzió

Az embernek kétségtelen szükséglete az egyéni szabadság, a testi-, szellemi önállóság, az önmaga előtt megélt sikerélmény, a magánszféra védettsége mellett a közösségi lét, a barátság, a szeretetteljes környezet, az utódok, a társadalmi megbecsülés, a siker külső elismerése is. Az egyénnek tehát vannak kizárólag individuális illetve közösségi szükségletei. Ezutóbbiakat az egyén csak közösségbe-ágyazottan elégítheti ki.

K.W.Deutsch szerint a közösségi szükségletek kielégítése a kommunikációs komplementaritás bizonyos szintjét feltételezi. A közös nyelven kívül a közlés kölcsönös kiegészíthetősége természetes függvénye a közös szimbólumrendszernek, közös szokásoknak, a metakommunikációs kölcsönösségnek, az értékek és értékrendszerek azonosságának vagy kvázi-azonosságának továbbá viszonyulásrendszer (mentalitás) azonosságának. A kommunikációs kölcsönösség a gazdasági komplementaritáshoz hasonlóan erős kohéziós tényező. Deutsch szerint a nemzeti közösségek a közlési kölcsönösség magas fokát érik el, ami drámaian csökken a közösségen kívüliek vonatkozásában. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy a nemzeti közösségen kívüliek viszonylatában a közösségi érzület is értelemszerűen csökken. Az univerzalista vallások a nemzeti közösségnél alacsonyabb kommunikációs kölcsönösségi fokot érnek el.

Mindazoknak akiknek a nemzeti közösségi érzület pótolhatatlan szükséglet, alapvető érdeke fűződik e közösség megmaradáshoz. Nemkülönböztetve azoknak, akik egy bizonyos értékrend-kontinuitásban szeretnének élni unokáikkal s bízni abban, hogy ükunokáiktól is csak az élet végessége, de nem a gondolkodási alapvonalak választják majd el őket. Ezt a generációk sorát szocializáló értékrendet csak a nemzeti közösség képes fenntartani történelmi távlatban. Azon egyének számára, akik erősen kötődnek a közösséghez, akiknek például a visszajelzés éppen olyan fontos, vagy fontosabb az egyedül megélt sikerélménynél, akik a baráti kört, a kulturális

vagy sportsikerek fölötti közös örömet, a közös vallási áhítatot stb. az élet alapvető pozitívumai közé sorolják, azoknak a nemzeti közösség teljes mozgási, viszonyulási és azonosulási teret biztosít, így hát az egyén perspektívájából a nemzeti közösség léte szükségkielégítő és bizonyos szempontból pótolhatatlan lehet.

A nemzeti közösséghez tehát mind a jelenhez, mind a jövőhöz kötött közösségi és egyéni érdekek fűződnek. A nemzeti közösség egyedülálló kulturális értékek hordozója s mint olyan, holisztikus szempontból, az egész emberiség közös érdekére tekintettel fontos, hogy ezek megőrződjenek. Hiszen nemcsak az eddigi történelem, hanem mindenekelőtt az eljövendő globalizálódó világ adaptációs készségét és értékgazdagságát is éppenséggel a különböző kultúrák egymást megtermékenyítő funkciójától várhatjuk.

2. Az emancipációs dimenzió

A nyelvi vallási és territoriális közösségek történelmi távlatban jól elkülönült kultúrákat hoztak létre. Ezek a ma általánosan elfogadott paradigma szerint egyenrangúak és külön-külön egyforma fontosnak tekintendők. Az iparosodást és modernizációt követően az emberiség döntő hányada nemzeti kultúrákhoz tartozik, nemzeti kultúrákba születik bele, azokban szocializálódik, azokkal azonosul. Az egyén kizárólag személyéhez kötött szükségleteinek kielégítése akkor tekinthető „szabadnak”, ha az kizárólag személyes képességei, akarata és szerencséjének gátjaiba ütközhet. A társadalmakban az individuális szabadság általánossága a jogegyenlőséghez és esélyegyenlőséghez van kötve. Az állam egyik legfőbb szerepe éppenséggel a személyi szabadság védelme.

Az egyén közösségi szükségleteinek kielégítése viszont túlmutat az egyéni szabadságjogok hatókörén, már a kielégítésükhöz szükséges instrumentális feltételek miatt is (iskola, templom, stb.).⁶ Szocializáció és temperamentum határozza meg, hogy adott személy boldogságához mi fontosabb, a személyes vagy közösségi, az anyagi vagy a szellemi szükségletek kielégítése. A társadalmi berendezkedés, a redisztribúció, a szabadság és biztonság problémakörei közötti kompromisszum körül feszül a posztmodern kor egyesek szerint meghatározó politikai és világnézeti törésvonala, a kommunitariánus-individualista ellentét. *A közösségi szellemi szükségletek kielégítéséhez az esélyegyenlőség a kultúrák között kell, hogy megvalósuljon.* A kultúrák közötti egyenlőséget a kommunitariánus emancipációhoz való jog, ezen belül a nemzeti önrendelkezéshez való jog hivatott szavatolni. Ezt egyrészt az államok szuveranitása másrészt a nemzetközi egyezmények hivatottak biztosítani.⁷ E jognak instrumentális háttere, az államok, az államokon belül élő kisebbségek érdekvédelmi szervezetei valamint nemzetközi szervezetek.

⁶ A futbal-szurkolónak nemcsak futbal csapatokra, klubokra, futbalpályára és futbalmédiára van szüksége szenvedélyének kieléséhez, hanem a soktízzezres közönségre a meccsen s a sokszázmillió futbalkedvelő nagyközösség létre, annak tudatára, ahhoz, hogy élménye, azonosulása teljes legyen.

⁷ Más kérdés, hogy egyes esetekben éppen ezek állnak a nemzeti önrendelkezés útjában.

Az államok döntő többsége kulturálisan nem homogén. Területükön a többségi nemzeten kívül más nemzetek vagy azok részei élnek. Ez óhatatlanul érték- és érdekütközésekhez vezet, amely a különböző politikai elképzelések, szándékok akaratok és hatalmi viszonyok függvényében különböző helyzetekhez, megoldásokhoz, végkifejletekhez vezetnek.

Mindenütt, ahol a politikai kisebbségbe jutott őslakos nemzeti közösség az anyanemzet szuverén államával határos területeken él lokális többségben, a *határmódosítás* kínálkozik hosszútávon kielégítő, stabilizáló megoldásnak. Ez értelemszerűen az adott közösség szempontjából is kedvező, mivel biztosítja az etno-kulturális megmaradást és gyarapodást. A történelemben ez az igyekezet általában a többségi nemzet politikai akaratába ütközött. A többségi ellenállás jellemzően erőszakos asszimilációban, telepítési politikában (a lakosság arányok mesterséges megváltoztatása), diplomáciai ellenintézkedésekben (célorientált koalícióteremtés, pl. Kis Antant) majd végső soron fegyveres konfliktusban nyilvánulhat meg. Az elszakadni és anyaországával egyesülni igyekvő nemzeti közösség a társadalomszervezés és közösségerősítéstől a saját külpolitikán keresztül a gerillaháborúig terjedő eszközökkel rendelkezhet, hogy célját, az egyesülést (vagy újraegyesülést) keresztülvigye. Az anyanemzet diplomáciai úton megkísérelheti kikényszeríteni a népszavazást, vagyis a demokratikus megoldást avagy a nemzetközi döntőbíráskodást, de eljuthat a háború eszközének alkalmazásáig is. A határmódosítás sikerességének feltétele a kisebbségi problémák ilyen megoldására nyitott korszellem, a kedvező geopolitikai helyzet (egy vagy több nagyhatalom érdekeltsége), de mindenekelőtt az erőfölény.

A *szecesszió* leginkább az anyanemzettől távol eső nemzeti közösségek vagy pedig anyanemzettel nem rendelkező nemzeti közösségek olyan radikális megoldásaként jön számításba, amely saját állam megalapítását célozza és megvalósítása esetén ezen keresztül szavatolja az illető etno-kulturális közösség szabad fejlődését és szuverenitását. (pl. Horvátország, Írország önállósodása) A többségi nemzet valamint a nemzeti közösség számításbajövő eszközei megegyeznek az előbbiekkal. A szecesszió sikere az önállósodni készülő közösség eltökéltségétől, erejétől valamint a geopolitikai konjunktúrától függ.

Ahol előbbi megoldások nem jöhetnek számításba, ott az anyanemzet és a határain kívül élő nemzeti közösségek gazdasági, kulturális és politikai szerveződése illetve a nemzeti közösségek belső önkormányzata nyújthat megoldást (*szubszidiáris nemzetstruktúra*). Ez ellen a többségi nemzet a már említett betelepítési és erőszakos asszimilációs politikán kívül a provokációk, uszítások, jogi diszkrimináció valamint az ellenpropaganda eszközeihez nyúlhat. A minél nagyobb önállóságra törekvő nemzeti közösség legfőbb eszközei a szubszidiáris nemzetstruktúra kialakításában a belső demokráciára épülő közösségépítés valamint az anyországközpontú külpolitika. Az anyanemzet saját struktúráját, alkotmányát kell, hogy igazítsa e határokat nem érintő reintegrációs törekvésekhez. Emellett diplomáciai ellenakciókkal léphet fel a határon túli, diszkriminált közösségek érdekében. Ennek a megoldásnak a várható hatása az asszimiláció lefékeződése, sőt bizonyos körülmények között, ha az anyaország magasabb fejlődési szintet mutat, mint

az adott nemzeti kisebbség fölött uralkodó többségi állam, disszimilációs folyamatok is beindulhatnak, de növekedhet az anyaországot célzó kivándorlás is. A keresztülvihetőség szempontjából e megoldásnak az az előnye, hogy előfeltétele pusztán a többé-kevésbé demokratikus viszonyok megléte az adott térségben és keresztülvitele döntő módon az anyaország politikai akaratától függ.

Az *autonómia* a nemzeti közösségeket megtartó politikai megoldások közül az, amely a liberális demokrácia keretei között a legelterjedtebb nonkonfrontatív megoldásnak bizonyult. Nyugat-Európa számos nemzeti közössége a közösségi önkormányzatokban s az autonómia más formáinak kiépítésében kereste és találta meg közösségi létének hosszú távra szánt intézményes keretét. A többségi nemzet ellenakciói teljes mértékben megegyeznek azokkal, amelyek a szubszidiáris nemzetstruktúra kialakulása ellen mehetnek. A megoldás előfeltétele az elnyomott nemzeti közösség politikai akarata valamint non-kollaboráns egysége. Instrumentális szinten a közösség ki kell építse érdekképviseletét, melynek egyik kiemelkedő funkciója a közösség-erősítés kell legyen. Meghatározó jelentőségű a közösségi emancipáció igényének külpolitikai megjelenítése és megfelelő indoklása. Az autonómia megvalósulásáig a nemzeti közösség politikai akarata természetesen antagonistá a mindenkori többségi kormányakkal, hiszen a tét a hatalom-transzfer, az állami szuverenitás részleges átadása. Az emancipációra törekvő nemzeti közösség részéről ebből kifolyólag a politikai kooperáció csak attól a pillanattól kezdve rizikómentes, amikor az autonómia megvalósult. A szubszidiáris nemzetstruktúrához képest az autonómia előnye, hogy számos modell létezik, hátránya, hogy megvalósulása döntő módon a többségi politikai akaratától függ. Elképzelhető az autonómia és a szubszidiáris nemzetstruktúra kombinációja. Az autonómia várható hatása az asszimilációs folyamatok csökkenése és a lokális, regionális kulturális jelleg megerősödése.

Az *individuális szabadságjogok* messzemenő garantálásával egy liberális országon belül a többség „támadhatatlanná” teheti asszimilációs szándékát. Ezt a stratégiát követte Franciaország, miközben sikerrel asszimilálta a többmillió provancal-i, bretagne-i stb., majd az elzászi nemzeti közösségeket. Ennek az asszimilációs politikának a doktrínája a politikai nemzet fogalma köré épül, mely összemosza a nemzetiséget az állampolgársággal. E megoldás sikerességének feltétele a jogállamiság és demokrácia köntösét öltött etatizmus ügyes önleplező képessége valamint az asszimilálásra szánt nemzeti közösség elitjének kollaborációs hajlama. E politikai megoldásnak a kezdeményezője a többségi nemzet és sikere így a megtámadott közösség ellenállóképességén túl a többségi akarat intenzitásán és következetességén is múlik. A megtámadott nemzeti közösség legelső sorban saját kollaboránsai ellen kell, hogy föllépjen, azoktól kell elhatárolódjon s ezt a folyamatot kell, hogy támogassa az anyanemzet is (már amennyiben célja a határon túl rekedt nemzettársai identitásának megóvása). E politika hatása a természetes asszimilációs ritmus beállása, amelyet a többségi nemzet adminisztratív célúnak álcázott betelepítésekkel, szubtilis propagandával stb. felgyorsíthat.

Ugyancsak a többségi nemzet politikai akaratának felel meg a többé-kevésbé nyílt *etnikai diszkrimináció*, amely a telepítési és adminisztratív intézkedéseken túl a gazdasági és kulturális kényszerintézkedéseket is felölelheti és elmehet a fizikai provokációkig is. Ez a megoldás az etnokratikus látszatedemokráciákra és a diktatúrákra jellemző. Ezzel szemben a nemzeti közösség társadalomszervezéssel, az emberi jogi szervezetek megszólításával, a közfigyelem felkeltésével, külpolitikai propagandával védekezhet. Az anyanemzet a teljes diplomáciai eszköztárát be kell vesse, hogy a diszkriminációt megszüntesse. Az etnikai alapú diszkrimináció által sújtott nemzeti közösség általában ki van téve a pauperizációnak és a fokozott ütemű asszimilációnak.

Az előbbi többségi politika egyik ellenszereként jelent meg a német állam által szorgalmazott megoldás, a *módszeres áttelepítés*. Habár nemzeti szempontól ez egy felvállalható megoldásnak tűnik, a nemzeti közösséget kiszakítván évszázados környezetéből megfosztja a kultúrjellegzetességeinek kontinuitásától s egyéni tragédiák sorát okozza.

Az utolsó „megoldás”, amely a többségi nemzet akaratából eredhet, az az etnikai tisztogatás, amely térségünkben legutóbb a balkáni háború alkalmával került bevetésre. A fizikai terror és bizonyos határok közt tartott, de módszeres vérontás eszközeivel a nemzeti közösség elűzöttetik őshonos szállásterületéről. Ez a megoldás szemben áll értelemszerűen az emberi jogok retorikáját fel nem adó nemzetközi közvélemény kurrens ideológiájával, ennek ellenére megfelelő feltételek beállta esetén alkalmazása reális veszélyt jelent a kisebbségben élő nemzeti közösségekre nézve. A nemzeti közösség a gerillaháborút és/vagy a diplomáciai eszközöket választhatja ellenlépésként. Hasonlóképpen: az anyanemzet eszközei az etnikai tisztogatás megállítására a háború vállalása és/vagy a nemzetközi fórumok mozgósítása az agresszorok ellen. „Siker” esetén a megoldás a nemzeti közösség eltűnését jelenti.⁸

A politikai kisebbségben élő nemzeti közösségek fennmaradása tehát csak bizonyos körülmények között szavatolt. Sine qua non előfeltétele viszont a közösség politikai akarata. Ezt az akaratot a mindenkori politikai elit fogalmazza meg és az általa létrehozott intézmények, érdekképviseltek hivatottak valóra váltani. Amennyiben az elit politikai akarata a közösség fennmaradása, annyiban a konkrét célkitűzései *legalább az elérhető maximumra* kell, hogy irányuljanak.

Tény, hogy az RMDSZ csak 1995-re jutott odáig, hogy teljességgel artikulálja politikai emancipációs szándékát azaz, hogy nemzeti közösségként határozza meg magát, s megfogalmazza a területi autonómia követelését is

⁸ Mindezen megoldások illetve megoldáskísérletek párhuzamosan is hathatnak, sőt valószínűsíthető, hogy a pl. a szubszidiáris nemzetstruktúra és/vagy az autonómia kialakítására való törekvés az etnikai diszkriminációt ideiglenesen felerősíti, de éppenséggel az egyéni jogok garantálását is előtérbe helyezheti a hatalmon levő többségi elit politikai preferenciáinak függvényében. A lényeg éppen az, hogy a kisebbségben élő nemzeti közösség törekvését *ne* a prognosztizálható többségi reakciók szabják meg, hiszen az egyetlen garantáltan konfliktusmentes - vagyis a többségnek megfelelő - megoldás az adott kisebbség eltűnése.

magában foglaló háromszintű autonómiarendszer programját. Tény az is, hogy még mindig nem jutott el a politikai céljainak megfelelő részletességű – egyébként már 1993-ban programba vett – lebontásáig, az autonómia-statutumok megfogalmazásáig. Ezen első látásra képtelen késlekedés elemzésére a további fejezetekben még visszatérünk. Itt annyit tartunk fontosnak leszögezni, hogy az említettek egyértelművé teszik azt, hogy *az RMDSZ csúcsvezetésében a közösségi emancipációs törekvéssel ellentétes politikai akarat is jelen van.*

3. Az emberi dimenzió

„A politikai pálya mindenelőtt a hatalom birtoklásának érzését nyújtja. Az emberekre való ráhatás, a hatalomgyakorlásban való részvétel tudata, s főleg az az érzés, hogy az ember történelmileg fontos esemény egy idegszálát tartja kezében, emeli a hivatásos politkust a hétköznapi fölé, még ha formálisan szerény pozíciót tölt is be” – szögezi le Max Weber fölteszi a kérdést: milyennek kell lennie annak az embernek, aki a történelem menetébe beavatkozhat. (I.m., 64. o.)

Válasza mind a mai napig irányadónak tekinthető. Szerinte három tulajdonság döntő egy politikus számára: szenvedély, felelősségérzet és arányérzék. Weber a szenvedély kifejezésen a szenvedélyes ügyszeretetet érti. Ez viszont elválaszthatatlan az ügy iránti felelősségérzettől, amely a *„cselekvés vezérlő csillagává kell váljon. Ezért van szükség arányérzetre, és ez a politikus döntő pszichológiai tulajdonsága: a képesség, hogy belső lelki erővel és nyugalommal hagyja a valóságot hatni önmagára vagyis bizonyos távolságból vegye szemügyre e dolgokat és embereket.”* (I.m., 65. o.) Weber fontosnak tartja leszögezni, hogy mind a felelősségérzet, mind pedig az arányérzet legnagyobb ellensége az emberi hiúság. *„Az ügyszeretet hiánya (a politikus) inkább a hatalom csillogó látszatáért, mintsem a tényleges hatalomért való harcra csábítja. Felelőtlenége pedig arra, hogy a hatalmat csak a pusztá hatalomért élvezze minden tartalmi szándék nélkül. Az ilyen politikus munkája valójában sehova nem vezet, értelmetlen.”* (I.m., 67. o.) Hogy pontosan mi az ügy, az esetfüggő. A nemzeti politikus esetében viszont levezethető a nemzet meghatározásaiból. Hasonlóan levezethetőek azok felelősségtípusok, amelyek a kommitariánus emancipációt felvállaló politikust kell jellemezzék.

A nemzetfogalomnak könyvtárnyi irodalma van. A szakértők zöme más-más megközelítésben (és szándékkal) foglalkozott a témával, melynek következtében legtöbbször saját meghatározások használatára is kényszerült. Az alább megadott definíciók elsősorban a közép-európai térségre érvényesek, és együttesen kellő mértékben határozzák meg a fogalmat (tudatosan figyelmen kívül maradtak azok a definíciók amelyek például ázsiai vagy afrikai, a gyarmatosítás megszűnte által törzsi kulturális konglomerátumokból létrejövő fiatal nemzetek helyzetére szabottak).

Ernest Renan⁹ – A nemzet: lélek, szellemi alapelv, erkölcsi tudat. E léleknek (szellemi principium) két alkotóeleme van, amelyek voltaképp egy időkontinuumot alkotnak: egyrészt az emlékek gazdag örökségének birtoklása, másrészt annak tudatosulása, hogy a jelen a múltbeli erőfeszítések, odaadás, áldozatok hosszú sorának eredője. A nemzetet ősök tisztelete és a hősi múlt tudata jellemzi. A közös akarat a jelenben, arra nézve, hogy a jövő a múlthoz méltó vagy még jobb legyen. A történelmi tudat kimagaslóan fontos funkciója a szolidaritás: megőrizni azt, ami összetart, hitet és erőt ad, elfelejteni azt, ami széthúz és csüggeszt. Mivel a nemzeti hovatartozás az egyén szabad akaratából fakad, a nemzethez tartozás „mindennapos népszavazás”.

Yael Tamir¹⁰ úgy véli, a közösség akkor számít nemzetnek, ha elégséges objektív kritériumot teljesít (közös történelem, sors, nyelv, vallás, terület, éghajlat, faj, etnicitás), valamint rendelkezik nemzeti tudattal. A nemzet csak addig létezik, amíg tagjait összeköti a közösségi érzés, az odatartozás akarata.

Ernest Gellner¹¹ meglátásában a nemzet kulturális- és akarat-közösség, amelynek politikai célja hatalmának határain belül normáit megvédeni és kötelezővé tenni. Ez viszont kizárólag akkor jöhet létre, ha adottak az általános társadalmi feltételek egy standardizált homogén, központilag fenntartott magaskultúra létezéséhez, amely kultúra az egész lakosságot eléri (és nemcsak egy művelt elitet) – mert éppen ez az általános és közös kultúra (a nemzeti „magaskultúra”) a fő kohéziós erő.

A *nemzeti magas kultúra* a népi kultúrák, hagyományok absztrakciója és szintézise a külső hatásokkal, a szintézist végrehajtó nemzeti elit (főleg művészek) történelmi tudatával és opcióival (Renan), az uralkodó vallásokkal, valamint elképzelt tradícióval.¹² Az ügy tehát, amit a nemzeti politikusnak szolgálnia kell, az a közösség kohéziós erőinek növelése, a gazdasági, kulturális, szellemi gyarapodás kollektív és egyéni szabadságterének megteremtése.

A nemzet különböző meghatározásaiból következnek azok a dimenziók, amelyekben a nemzeti politikus felelőssége körvonalazható. **Piere van den**

⁹ Ernest Renan, “Qu’est-ce qu’une nation ?” In.: John Hutchinson and Anthony D. Smith “Nationalism”, Oxford University Press, Oxford, NY. 1994, 17.old

¹⁰ Yael Tamir, “Liberal Nationalism”, Princeton University Press, Princeton New Jersey, 1995, 66.old.

¹¹ Ernest Gellner, “Nationalism and High Cultures” (In.: Hutchinson - Smith, i.m., 63.old.)

¹²Hobsbawm - az *elképzelt tradíciók* alatt egy sor rituális, szimbolikus gyakorlat és jelképvilág, értendő, amelyeknek célja bizonyos jól definiált értéket, viselkedési szabályokat és viszonyulási normákat, az egész társadalom tudatába vinni, úgy, hogy az automatikusan a múlttal való folytonosság érzületét keltse. (Id: Yael Tamir, i.m., 66. o.) Renan szerint a nemzettudatot lehetetlen szelektív történettudat nélkül létrehozni és fenntartani. Szerinte a közösség önmagába vetett hitét és önértékelését szolgáló történelmi tényeket kell kiemelten tudatosítani, szemben a meghasonulást, bátortalanságot előidéző traumatikus kollektív emlékekkel, melyeket jobb elfelejteni.

Berghe szocio-biológus szerint minden emberi társadalom három (kohéziós) erővonal mentén szerveződik: vériség (rokonság), kölcsönösség, kényszer.¹³

A vériség nem önmagában kohézió-teremtő erő, hanem a rokonság tudatán keresztül fejt ki hatását. A rokonság tudatához hasonlóan rokoni érzületet szülhet a közös értékrend, a viszonyulási sztereotípiák hasonlósága, a közös zene, nyelv, tánc, viselet, szokások, a közösként megélt történelem és sors. Lélektani alapja ennek az interperszonális vonzerőnek minden valószínűség szerint az önkép szeretete, amely kivetül a hasonlókra. **A rokonság érzülete szeretetet és altruista felelősséget szülhet. Az ilyen szálakkal átszőtt csoportok közösségeket alkotnak.**

A társadalom Deutsch fentebb ismertetett értelmezését továbbfűzve felfogható olyan csoportként, amelyben a kompetencia, az érték és az érdek dimenziójában érvényesülő komplementaritást (kölcönösen kiegészítő viszonyt) több generációra kiterjedő időszakra, konvenciók, szokások és szabályok rögzítik. A viselkedés, tudás és az anyagiak terén érvényesülő kölcsönösség interperszonális szinten kedvező esetben tiszteletet ébreszthet. Ennek lélektani alapja valószínűleg az önbecsülés. **A tiszteletből és önbecsülésből fakad a morális felelősség, amely a társadalomnak jellegzetes összekötő ereje a kölcsönösség erővonalán.**

Anthony Giddens¹⁴ szerint „a társadalom a politikai uralom egy adott rendszerének alávett, különálló területen élő és a körülöttük élő csoportoktól eltérő identitással rendelkező emberek csoportja.” A politikai uralom itt tág értelmezést kap, hiszen a szerző e meghatározást a néhány tucatnyi tagot számláló, gyűjtögetésből, halászás-vadászásból élő csoportokra is érvényesnek tartja. Ennek az uralomnak funkcionális értelme a társadalom működését szavatoló konvenciók és normák betartatása. Történelmi tapasztalat az, hogy a normabetartás, a szocializáción túl, minden társadalomban (a legprimitívebbekben és a legfejlettekben egyaránt) a kényszer valamilyen alkalmazásához van kötve. Ennek egyik magyarázata az, hogy nem létezik olyan társadalom, amelyben ne lépnének fel antagonisták érdekek vagy irracionális szabálysértők révén érdekütközések – amelyeket végső soron csak a kényszer potencialitása vagy alkalmazása képes áthidalni. A kényszer lehet informális: a közösség véleményének hatása, a kiközösítés lehetősége (kulturális, kommunikációs dimenzió), vagy formális: az egyén anyagi javainak részleges vagy teljes elkobzása, a fizikai elkülönítés vagy a fizikai kényszer alkalmazása. **A kényszer alkalmazásának eredménye a függőség, amely lélektanilag a félelemre vezethető vissza. E félelem bizalomnövelő dimenziója a jogi felelősség.**

A posztmodern világban a többségi idegen hatalom polarizáló hatása valamint a globalizáció által indukált komunitariánus-individualista törésvonal egymásra rakódik. A komunitariánus-individualista politika-

¹³ Piere van den Berghe, “A Socio-Biological Perspective”, (In.: Hutchinson- Smith, i.m., 96.old)

¹⁴ Anthony Giddens: “Szociológia”, Osirisz Kiadó, Budapest, 1995, 693. old.

elméleti törésvonal politikai ideológiai leképzése a nemzeti-univerzalista dichotómia. Ennek a szembenállásnak hatalmi hátterét a globális finánc- és ipari tőke valamint a territorialitáshoz, országhoz kötött nemzetgazdaságok s az azt védeni hivatott államok közötti érdekellentét adja. A politikai kisebbségben élő nemzeti közösség elitjében ez a két erőter különböző attitűdöket szül és a következő politikus-típusokat hozza létre:

– A *kommunitariánus emancipációs* (az RMDSZ szemantikai networkjében „kuruc”, „radikális” avagy „autonomista”) aki a közösség emancipációjában látja tevékenysége felettes célját, jellemzően altruista és morális felelősségérzettől van áthatva.

– A *kommunitariánus kollaboráns*, aki elfogadja közösségének függőségét, föltes célja pozitív esetben a társadalmi béke és stabilitás, negatív esetben ilyen célja nincs. A jogi felelősség vagy a közösség iránti, általános felelőtlenség jellemző rá.

– Az *individualista emancipációs*, a világpolgár típusa, aki az egyént önmagában tételezi, függetleníti közösségi kötelekeitől, a közösséggel szembeni felelőssége csak az absztrakt egyének áttételén keresztül érvényesülhet (kedvező esetben). Ide tartoznak a kollektív jogok létalapját tagadó doktriner liberálisok, akik viszont érzékenyek lehetnek a kisebbségekhez tartozó egyes egyéneket ért általános „emberi jogi” sérelmekre. Közösségi felelősségtudatuk, amennyiben van, jogi és/vagy morális megalapozottságú.

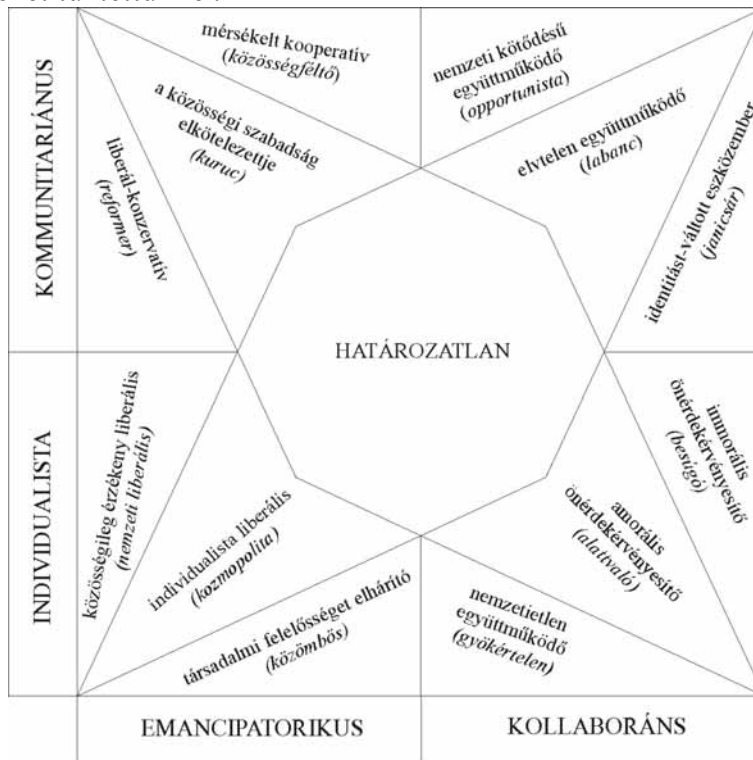
– Az *individualista kollaboráns*, az alattvaló típusa. Közösségi felelősségtudata nincs.

KOMMUNITARIÁNUS	“KURUC”	“LABANC”
INDIVIDUALISTA	“KOZMOPOLITA”	“ALATTVALÓ”
	EMANCIPATORIKUS	KOLLABORÁNS

1. ábra

Az imént vázolt képet az individualista kommunitariánus valamint az emancipációs-kollaboráns törésvonalak egymásravezítésével kaptuk. Az

eredmény a valósághoz képest igen elnagyolt, hiszen az emberek így a politikusok is nehezen skatulyázhatók be néhány elméletileg megrajzolt kategóriába. Ezért a modellt fimonítani, életközelibbé kell tenni az egyes típusok közötti átmenetek figyelembe vételével. Az alábbi ábrán ezeket az átmeneteket tüntettük fel.

2. ábra

A kommunitariánus emancipációs mező hármastagolása az alább altípusokat jeleníti meg: Az individualista és a kommunitariánus emancipatorikus politikusok közötti átmenetet a kommunitariánus oldalon a **liberál-konzervatív** („*reformer*”) politikusok fémjelzik. Ide sorolandók azok a politikai aktorok, akik elhivatottjaik nemzetüknek, de kiemelkedően fontosnak tartják annak nemcsak szuveranitását, hanem a hozzá tartozó egyének szabadságát is. A politikaelméletben ezt az irányzatot alapozta meg pl. Montesquieu vagy Tocqueville. Megítélésünk szerint az RMD SZ-ben ide tartozónak lehet tekinteni Reform Tömörülés főáramát (Toró T. Tibor, Szócs Géza).

Az individualista emancipációs mezőben az átmenetet a kommunitarianizmus felé a **közösségleg érzékeny liberális** („*nemzeti szabadelvű*”) politikus képviseli. A politikai elméletben J.S. Mill, az RMD SZ-en belül pl. Kolumbán Gábor vagy Székely István képviseli ezt a gondolkodási irányzatot. Az RT main streamje és a nemzeti szabadelvű Kolumbán-Székely-féle vonal közötti átmenetet képez s a határvonallal jeleníthető meg az RT liberális szárnya (Mátis Jenő, Szilágyi Zsolt) valamint a Szabadelvű Kör Kónya Hamar Sándor nevével fémjelzett szárnya.

A **nemzeti emancipációs középmezőny** („*kurucok*”) a közösségi szabadságot valamint az etnokulturális közösség szellemi-anyagi

gyarapodását helyezi előtérbe. Ide sorolhatóak a klasszikus konzervatív szerzők, mindenekelőtt Edmund Burke. Az RMDSZ-en belül elsődleges ezen irányzat eszméi és értékrendje határozza meg 1992. október 25. (a Kolozsvári Nyilatkozat elfogadásának és a belső önrendelkezés kivívására tett ünnepélyes eskünek a dátuma) óta a legfontosabb hivatalos RMDSZ dokumentumok (program, alapszabályzat) szellemiségét. (Hogy e programot sajátos módon 1994 vége illetve 1995 eleje óta az RMDSZ vezetés *ellenzéke* képviseli s próbálja rászorítani, ezeddiglen eredménytelenül a hivatalos vezetést annak betartására és képviselésére, az a szervezet belső válságának egyik legfőbb szimptomája, melyről a későbbiekben szólunk majd). A szóban forgó autonomista irányzat legfőbb prominensének tekinthető a tiszteletbeli elnök Tőkés László, valamint az Erdélyi Magyar Kezdeményezés illetve egyes platformon kívüli vagy más platformhoz tartozó politikusok¹⁵ (Pl. Csapó József, Kelemen Attila, András Imre, Patrubány Miklós, de ide sorolják magukat e tanulmány szerzői is).

A kommunitariánus síkon az emancipációs valamint kollaboráns mezők közötti átmenetet a **mérsékelt kooperatív („közösségfeltő”)** **autonomisták** (RMDSZ-en belül pl. Tamás Sándor, Kakassy Sándor) képviselik az emancipációs oldalról valamint **nemzeti kötődésű együttműködők („opportunisták”)** (az RMDSZ-en belül: Márton Árpád, Varga Gábor, de némi jóhiszeműséggel ide sorolható a gyászos emlékű Nagy Benedek is) a kollaboráns oldalról. Ezutóbbiak retorikájában hangsúlyosak a nemzeti szólások, szavazataikkal, fellépéseikkel azonban egyértelműen a hatalomnak alájártszó neptuni vonalat erősítik.

A kollaboráns kommunitariánus mező közepén helyezkednek el az **elvtelen együttműködők („labancok”)**, a sajtó jellemzően ezt a tábor jelöli a „mérsékelt” jelzővel) akiknek ideáltípusát a neptuni vonal¹⁶ képviseli, de ide tartozik a „mezei képviselők” közül teljes egyértelműséggel pl. Székely Ervin vagy Antal István. Ők szólamszinten a nemzeti közösség érdekében lépnek fel, azonban követett politikájuk a többségi érdekekkel konvergens. A két tárgyalt tábor közötti határvonal meghúzóása azért nehéz, mert alapja a belső

¹⁵ A modell a kinyilvánított vagy egyébként beazonosítható céltételezésekre valamint a belső motivációra épül, figyelmen kívül hagyva a stíluskérdéseket, a politikai program megjelenítésének mikéntjét.

¹⁶ Az RMDSZ három élvonalbeli politikusa (Frunda György szenátor, Tokay György képviselőházi frakcióvezető és Borbély László képviselő) a Szövetség legitim szerveinek (Ügyvezető Elnökség, SZKT) felhatalmazása nélkül vett részt az Iliescu-féle nyíltan magyarellenes román hatalommal folytatott tárgyalássorozaton, melynek célja a román kisebbségpolitika nyugati népszerűsítése és legitimálása volt Románia Európa Tanácsi felvétele előtt. A Szövetség tiszteletbeli elnöke, miután az RMDSZ megfelelő fórumán, az SZKT-n ismételt hiába kérte a kérdés napirendre tűzését és megtárgyalását, A hatalom uszályában c. esszéjében a nyilvánosságához fordult. A cikket hosszas sajtópolémia, majd egy, az ügyet lezáró s a különutasokat elítélő SZKT határozat követte. A „neptunista” azóta a hatalomorientált, elvtelen, önfeladó politika szinonimája az erdélyi politikai irodalomban.

motiváció¹⁷, amibe a politikusok nem minden esetben engednek betekintést. Következésképpen az egyes politikusok besorolásánál kétségkívül megjelenik a szubjektív megélés is mint döntő tényező. Ezzel együtt a besorolás alapja a konkrét tényanyag: az említett politikusok nyilatkozatai, tettei. Maga a Neptun-folyamat ennek a politikának ideáltipikus példája: miként lehet „befeje”, a választóközönségnek a hatalom minimalista ígéretcsomagja (amiből melleleg nem lett semmi) alapján, elért „eredményekről” szónokolni mindmáig, s közben a külföld fele legitimálni a román hatalmat, külpolitikai segítséget nyújtva annak pillanatnyi legfőbb céljához az ET csatlakozáshoz. Akkor, amikor mindenki számára nyilvánvaló lehetett, hogy a román hatalom kizárólag akkor hajlandó bármiféle gesztust tenni felénk, amikor bizonyítási kényszer alatt van. Ennek a Nyugat fele való „bizonyításnak” volt része neptuniakkal való tárgyalás és ezt a kényszert csökkentette tovább Románia ET tagsága.¹⁸

A kommunitariánus valamint az individualista kollaboránsok között az átmenetet a kommunitariánus oldalról a janicsárok az individualista oldalról a besúgók képviselik. Az átmenetet a kollaboráns kommunitariánusok oldaláról az individualisták felé az **identitást váltott eszköze** („janicsárok”) képviselik. Ők a többségi nemzetet nyíltan szolgáló politikusok vagy közéleti személyiségek, akik csak származásukon keresztül kötődnek a eredeti nemzeti közösségükhöz. (Ha ezt egyáltalán kötődésnek lehet nevezni.) Klasszikus példa Hajdú Győző vagy Fűrő Gyula, de bizvást ide sorolható Boda József is, vagy a hajdani kommunista nómenklatúra több tagja.¹⁹ Ezek közösségi felelősségtudata, ha van, a többségi nemzethez kapcsolja őket.

Az **immorális önérdékérvényesítők** („besúgók”) számára a közösség irreleváns tényező, felelősségtudatuk nincs. A Securitate-dossziék késlekedő nyilvánosságra hozatala miatt nem sok „vegytiszta” esetet ismerünk. A kevés kivételhez tartozik mindenekelőtt Papp László ex-püspök valamint Makay Botond jelenlegi Krassó-Szörény megyei RMDSZ-elnök. (ismetereteink szerint mindmáig nem érkezett a vezetés részéről indítvány sem a krassó-szörényi RMDSZ-hez, sem a Szabályzat Felügyelő bizottsághoz, sem pedig a

¹⁷ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy egyik csoport a manipulátor, a cinikus megtévesztő (a Neptun-lobby) a másik pedig a megtévesztett, mely az egyre halmozódó terhelő tények dacára meg van győződve az előbbieks belső közösségi elhivatottságáról.

¹⁸ Frunda Györgynek a Neptun ügyet követő hasonló ihletettségu akciója érdekes módon nem kavart fel port. Az RMDSZ Európa Tanács-i küldötte Románia felvétele mellett szavazott annak ellenére, hogy az RMDSZ memoranduma világosan leszögezte: a Szövetség nem támogatja Románia ET tagságát mindaddig, amíg az erdélyi magyarság helyzetében és az általános demokratizálódás területén jelentős (és a Szövetség által pontosan meghatározott) előrelépés nem történik. Ilyen előrelépésről márpedig azóta sincs szó. (lásd az RMDSZ Közlöny 7-8. illetve 9. számának vonatkozó dokumentumait.)

¹⁹ Itt természetsszerűleg nem azokra gondolunk, akik egy idő után életük kockáztatásával szembefordultak a hivatalos vezetéssel, de még a Domokos Géza-típusú politikusokra sem, akik a maguk módján segíteni, építeni igyekeztek közösségüket a diktatúra alatt, hanem pl. arra a Luka Lászlóra, aki felszólította 1947. május 22-i hírhedt cikkében a Magyar Népi Szövetséget, hogy alakuljon át egyfajta önfeljelentő gépezetté, melynek fő funkciója a magyarság megtisztítása a “reakciós” elemektől.

Szövetségi Etikai Bizottsághoz, hogy az RMDSZ kongresszus által elfogadott temesvári 8-as pont alapján Makay Botondot mondassák le. Annak ellenére, hogy Makay Botond, nemhogy meghúzódna a maga sajátos hangulatú megyéjében, de ismét Tökés László ellen fordul: a tavalyi kongresszuson ő jegyezte a tiszteletbeli elnök ellen irányuló egyik indítványt.)

Az individualista-kollaboráns alaptípusa az **amorális önérdékérvényesítő** (az „*alattvaló*”). E csoporthoz tartozók beszélnek a többség nyelvén gyermekeikkel, iratják őket többségi iskolába, s szavaznak többségi pártokra. A politikai színtéren ide sorolható a Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt.²⁰

Átmenetet az individualista kollaboráns valamint emancipációs tábor között a kollaboráns oldalról a **nemzetietlen együttműködők** („*gyökértelenek*”), az emancipációs oldalról a **társadalmi felelősséget elhárítók**, a *közömbösek* képezik. A *gyökértelenek* a vészesen terjedő kozmopolitizmus hívei. A nemzeti érzést irracionálisnak és veszélyesnek ítélik, sokan közülük érezhetően gyűlölik is. Ez elsősorban saját „nemzetükre” vonatkozik, ellenfeleiket is ott keresik. Ritkán lépnek fel a többségi nacionalizmus ellen. Ténykedésük sokszor segítséget nyújt az elnyomó hatalomnak. Ilyen támadás volt 1992 végén a Cs.Gyimesi Éva²¹ által „liberális középnek” nevezett csoport akciója az belső önrendelkezési nyilatkozat ellen, azzal együtt, hogy az akciónak hangulati háttérrel biztosító aláírásgyűjtő nyilatkozat („Felhívás a nyílt párbeszédre”) támogatói között olyanok is voltak, akik nem illeszthetők ebbe a csoportba (Fodor Sándor, Eckstein Péter s mások). Hasonló szellemű de sikeresebb politikai hatású akciója volt ugyanezen körnek a Bolyai Egyetem elleni támadás. Ebben főszerepet vitt a már korábbról ismert Magyarai Nándor László, aki az Ügyvezető Elnökségen belül a regisztráció megszervezésével megbízott önkormányzati alelnökként kétévi tétlenségével sikeresen szabotálta az autonómiaprogram előrehaladását éppen abban a történelmi időszakban, amikor az előrelépésnek esélye volt.

²⁰ Már amennyiben jóhiszeműek vagyunk. Rosszhiszeműen a janicsárok vagy a labancok közé kellene sorolni őket.

²¹ Külön kiemelni, hogy Cs.Gyimesi Évát nem tartjuk ide tartozónak, mert politikai vonalvezetése eklektikus, álláspontja s besorolása ilymódon akár igen rövid idő alatt is megváltozhat. Emlékezetes első kongresszusi pálfordulása éppenséggel percek alatt játszódott le. Mint az ismeretes, a Szövetség nagyváradi kongresszusán Cs.Gyimesi Éva Szócs Géza elnökké választása érdekében röpcédulázott, majd felszólalásában világosan és egyértelműen kifejtette, hogy a közösség érdekében a Domokos-i posztkommunista vonalnak mennie kell. Domokos Géza érzélgős mentegetőzésének hatására visszavont mindent és homlokon csókolta az imént még támadott elnököt, s ezzel az eredeti explicit megfogalmazott szándékával ellentétes pszichológiai hatást váltott ki a küldöttekben.

1992 táján határozottan és elvszerűen fellépett a belső pluralizálódás, a platformosodás mellett, majd amikor a KOT megszavazta e folyamatok elvi alapjait lerakó Kozosvári Nyilatkozatot, akkor nekitámadt éppenséggel azoknak, akik a belső pluralizmus intézményesítésének és kiterjesztésének hívei mindmáig. A Bolyai Egyetemmel kapcsolatos hasonló vargabetűjét most nem részletezzük, ez úgy véljük, elég intenzíven él még a közemlékezetben. Hangleütései az individualista liberális táborba sorolnák, de pályafutásának ismeretében aligha tagadhatók közösségi kötődései.

A **társadalmi felelősséget elhárítók** (*közömbösek*) értelemszerűen nem vállalnak közösségi szerepet. Ők „az én kis házam, az én kis kertem, az én kis nyugalmam” idilljét nem hagyják holmi közösségi felelősségtudattól megzavarni. Szavazni nem szoktak. Csak családi szocializációs vagy környezeti (többszámú vidékek) okai lehetnek annak, ha mégis megmaradnak magyarnak.

Az individualista emancipációs politikus és gondolkodó alaptípusa a doktriner **individualista liberális**, a nemzeti közösségekhez való viszonyát a *kozmpolitizmus* jellemzi. Ő az egyéni jogok szószólója, az individuumot s annak érdekeit szerves környezetéből kiragadva értelmezi. A nemzeti közösség Közösségi felelősségtudatuk – ha van – jogi, esetleges morális megalapozottsággal. Ide sorolhatók a magyarországi republikánus nemzettudat hírdetői (Kende Péter, Tamás Gáspár Miklós). Erdélyben a Szabadelvű Kör egy része tartozik ide, vegytiszta eset pl. Bányai Péter. Egyes képviselőik megnyilatkozásai nemegyszer a kollaboráns kommunitariánus csoportot segítik a leghatározottabban. A Bolyai-féle melyben akció például, melyben részt vett a nemzet-ellenes globalista Magyarai Nándor mellett Cs.Gyimesi Éva és Egyed Péter is, jó alibit biztosított a kormánynak a visszakozásra és a neptuni vonalnak arra, hogy e kérdés se legyen szakítópróba a koalíción belül.²²

Egyes politikusok nem illeszthetők be egyik kategóriába sem, mivel álláspontjukat, egyértelmű politikai értékrendszer híján vagy a nyájszellem bővületében esetenként változtatják. Ők a *határozatlanok*, akiket ezúttal a középső mezőben jelenítettünk meg.

Mások politikai „fejlődésében” viszont tendenciaszerű elmozdulások figyelhetők meg. Közéjük tartozik például a jelenlegi elnök, Markó Béla, aki amikor a csúcsra került, minden jel szerint nemzeti emancipációs politikus volt és fokozatosan csúszott át előbb a mérsekelt kooperatívok közé, majd a nemzeti kötődésű kollaboráns táborba, hogy mára alig lehessen megkülönböztetni a genuin neptunistáktól.

4. Az instrumentális dimenzió

Az előbbieken igazolást nyert, hogy a politikai kisebbségben élő nemzeti közösségek fennmaradása számára a politikai elit és az általa megszervezett érdekképviselet megfelelő²³ működése egyik életbevágó feltétel. Egyben

²² Az önálló Bolyai Egyetem ellen indított akció politikai hatásának megítélésében csak egyetérthetünk Toró T. Tiborral, aki a következőképpen fogalmaz: *“a helyzetet külön nehezítette az RMDSZ Szabadelvű Kör platformjának értelmiségi holdudvarához tartozó doktriner liberális egyetemi lobbis (Ide tartozik az SZDSZ-es kultúrpolitika által kitüntetett támogatást élvező Cs. Gyimesi Éva, Magyarai Nándor és társaik) nagy média-nyilvánosságot kapott önállósodás-ellenes állásfoglalásainak sorozata, amely - azon túl, hogy elbizonytalanította a tekintélytisztelő és tájékozatlan magyar közvéleményt - megadta a kellő kapaszkodókat a kezdeti ígéreteitől visszatáncolni szándékozó román koalíciós partnereknek.” (I.m., MK 1998/1, 239.o.)*

²³ Megfelelőnek nevezhető e működés, amennyiben az adott közösség belső erőinek kiteljesítése, anyagi és kulturális gyarapodásának irányába mutat.

leszűrhető az is, hogy az érdekképviselő *léte* éppen a képviselt közösség erősítése, megmaradásának biztosítása.

Történelmi tapasztalat, hogy az ideális instrumentális keret a lételemből fakadó funkciók sikeres ellátására a szuverén államiság. *Ott viszont, ahol ez nem lehetséges, az érdekképviselő a történelmi és hatalmi helyzet által megengedett maximális mértékben az állam funkcióit kell, hogy betöltse.* Az a kétségbevonhatatlan minimum, amit az állami funkciókból a nemzeti érdekképviselő a posztkommunista Kelet és Közép-Európai térségben betölthet, *a közösségépítés, a politikai képviselő és a szimbolikus funkció.* Az RMDSZ közel évtizedes történelme során e három funkció közül csak ezutóbbinak tett eleget többé-kevésbé.²⁴ Rövid ideig a politikai és közösségépítő funkciókat is felvállalni látszott²⁵, de az idevágó törekvések megfeneklettek a karrierpolitikusok ellenállásán.

Az utóbbi időben az RMDSZ az *általános* politikai érdekképviselő egyik – eszközjellegű – funkcióját látszik mindössze betölteni és az a *politikai reputáció*: alkamat ad politikusoknak ismertté válni és egyéni politikai karriert befutni egy etnokulturális program margóján. A szervezet maga pedig – mint azt Toró T. Tibor is találóan megállapítja²⁶ – működési metamorfózison megy keresztül, melynek eredménye az érdekképviselő elhalványodása s a mindenkori komprádorelitek klikkszellemének eluralkodása.

4.1. Az RMDSZ-en belül artikulált javaslatok a kisebbségi kérdés megoldására

Az RMDSZ-en belül a fentebb vázolt megoldás-skálából elméletileg kimunkált, koherens válasz az erdélyi magyarság sorskérdéseire csak az autonomista táboron belül született. Ezen írás egyik szerzőjének társnemzeti illetve federációs elképzeléseit leszámítva ezek egytől egyig a belső önrendelkezés elvi alapján az autonómia intézményrendszerének kiépítésére vonatkoztak.

²⁴ Többé-kevésbé, mivel a magyar nemzet szimbolikus egységét megjelenítő gesztusokat egész sorát "hagyta ki" az RMDSZ vezetése. Az anyaországgal kiépített formális kapcsolattartás későn indult be. Egyes esetekben a csúcsvezetés kifejezetten fellépett szimbolikus gesztusok ellen: 1996-ban pl. midőn a FIDESZ történelmi gesztussal egy saját szakembere által betölthető közjogi pozícióra (a Duna TV közalapítványának kuratóriumát ellenőrző testületbe) egy erdélyi személyiséget (Szöcs Géza) jelölt, az RMDSZ elnöke mindmáig tisztázatlan indíttatásból levelet írt a Magyar Országgyűlés elnökének, hogy e pozíciójában Szöcs Gézát a parlament *ne* erősítse meg. (E diverzió egyébként végeredményét tekintve sikertelen volt.)

²⁵ A Kolozsvári Nyilatkozat illetve a negyedik kolozsvári kongresszus közötti időszak alatt több igen fontos lépést tett az RMDSZ a belső demokrácia kialakításának útján valamint a társadalomszervezés területén. Hogy ez a pozitív tendencia miért állt le, arról résztesen szólunk a továbbiakban.

²⁶ Toró T. Tibor megfogalmazásában: "az 1996-os kampányok alatt az RMDSZ pártjellege teljesen háttérbe szorította a közösségi (nemzeti?) önkormányzati modell alapján felépült Szövetség érdekvédelmi társadalomépítő jellegét." Ez folyamat azóta is tart.

Csonka válaszkísérletek, stratégiai relevanciával bíró taktikai aforizmak megjelentek a másik táborban is, de ezek végiggondolására a közösség jövőjének perspektívájából és az ebből eredő kézenfekvő következtetések levonására megfogalmazóik nem voltak hajlandóak. Hogy az „apró lépések taktikája”, a „bármivel, bármikor tárgyalókészséget kell mutatni” elve vagy a konfrontáció-minimalizálás „kategorikus imperatívusza” mentén a Szövetség közép- és hosszútávú politikai céljai (egy olyan intézményrendszer kiépítése, melynek az erdélyi magyar közösség megmaradását a román politikai élet hullámzásától függetlenül szavatolja) elérhetetlenek és e politika legjobb esetben is csak a felmorzsoltság idejét nyújthatja valamivel, azt a Domokos-Markó vonalból senki nem volt hajlandó mindezidáig nyíltan elismerni. Ilymódon ezen eleve vesztes stratégiává átlényegülő taktikai megfontolások végigkísérik az RMDSZ politikáját. E politikai vonalvezetés a passzív önfeladás „stratégiájával” rokonítható, attól csak az autonómia program szólamszintű megőrzése²⁷ választja el.

E két elképzelés harca dominálta az RMDSZ 8 éves történetét, a megalakulástól kezdve.

4.2. Az RMDSZ történetének főbb stratégia-meghatározott korszakai

4.2.1. 1989. december 25.-1992. október 25.²⁸

Az RMDSZ történetének első három éve az elszalasztott lehetőségek korszaka. 1989. után az új rezsim a kitűnően megkomponált forradalmi színjáték dacára is komoly legitimációs problémákkal küzdött. A civilizált világ 1989. decemberi optimizmusa hónapok alatt elolvadt. Az ellenzéki pártok elleni szervezett támadáshullám, az egyértelműen uszító Vatra Romaneasca megszerveződése, a bizonyítottan titkosrendőrségi segédlettel lezajlott vásárhelyi magyarelles pogrom, majd választások után a bukaresti, emberéleteket is követelő – és Iliescu elnök által hivatalosan üdvözölt – júniusi 13-15-i bányászroham nagymértékben megtépázták az új vezetés külföldi hitelét.

Ekkor, az új rezsim stabilizálódása előtti cseppfolyós helyzetben lehetett volna az erdélyi magyar közösség hosszútávú fennmaradását szavatoló jogi garanciák követelésével minden lehető szintéren (Romániában, az anyaországban és a nyugati fórumok előtt) a legnagyobb határozottsággal és

²⁷ Legalábbis Markó Béla esetében lehet az autonómia-program szólamszintű támogatásáról beszélni. Domokos Géza még 1995-ben is élesen támogatta az autonomista önépítkezést és annak képviselőit. (Ld. Domokos, 1995)

²⁸ A Szövetség történetének első korszakát behatároló dátumok közül az első némiképpen önkényes. Választhattam volna az első RMDSZ-szerveződés, a Bánsági Magyar Demokrata Szövetség megalakulásának időpontját, december 20-át, vagy a “központi”, azaz bukaresti alapítók első találkozásának időpontját, december 21-ét. Ezzel együtt úgy vélem, az első nyilatkozat, a szervezet későbbi elnöke által összefogott értelmiségi csoport első nyilvános színrelépésének időpontja a legegységesebb és kétségbevonhatatlan origója a szervezet történetének. A második dátum “elmozdíthatatlan”, a Kolozsvári Nyilatkozat 1992. október 25-i elfogadása több szempontból is cezúrát jelent a szervezet életében. (Ezt egyébként a “mérsékelt” szárnyhoz sorolt Markó Béla is elismerte 1994 késő őszen, ld. Markó: A Kolozsvári Nyilatkozatról, In: Péntek-Borbély (szerk): Magyar Jövőkép, MVSZ-Vörösmarty társaság kiadása, 1996)

következetességgel fellépni. Ez világossá tette volna a Nyugat és a román politikai erők számára egyaránt, hogy az erdélyi „magyar-kérdés” megoldásának mik a feltételei. Ehelyett az autonómia követelését kinyilvánítani igyekvők (Borbély Ernő, Katona Ádám, Szócs Géza – hogy csak az ismertebb neveket említsem) a szervezet elnökének határozott ellenállásába ütköztek. Domokos Géza, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának korábbi póttagja, Iliescu közismert jóbarátja a kezdet kezdetétől fogva a Ceausescu-rendszerbeli túlélési technikákat tartotta követendőnek, a non-konfrontatívitást, az öncenzúrát, a hatalom elvárásainak való minél magasabb fokú megfelelést azaz a helyzet adta lehetőségek olyatén „kihasználását”, mely egyszersmind megfelel a konfliktus-minimalizálás elvének is. Az autonómia-program meghirdetése pedig szükségszerűen ütközésekkel járt volna, s a román politikai erők ellenállása is megjósolható volt. Ennek ellenére egy határozott kiállás akkor – mint már utaltam rá – nagymértékben megnövelte volna a távlati megvalósítás esélyét.

A Domokos-i vezetés kemény ellenállása dacára az autonómia célkitűzésének hivatalos programmá emelése középtávon sikerre volt ítélve. Megítélésünk szerint éppen azért, mert ez az egyetlen olyan intézményi megoldás, mely úgy képes az adott kisebbség fennmaradását szavatolni, hogy nem igényel sem határmódosítást, sem az adott állam alkotmányjogi rendszerének „felforgatását”. (Ellentétben a társnemzeti státusz intézményesítésével, vagyis a többnemzetű állam létrehozásával, a federatív, esetleg konfederatív elképzelésekkel, vagy pedig az anyaország hasonló erőfeszítéseit feltételező szubszidiáris nemzetstruktúrával.) A megalakulást követő első három év voltaképpen az autonomista önépítkezés gondolati erjedési korszakának tűnhet. S amennyiben légüres térben zajlott volna le ezen „érési folyamat” s nem a két világháború között már egyszer végiggondolt koncepciók birtokában, elpazarolva voltaképpen három évet és elszalasztva több vissza nem térő történelmi lehetőséget, akkor kifejezetten örülhetnénk, hogy e három év alatt „szervesen” végbement az autonómiaprogram kigyöngyöződése: már az első, Nagyváradon, 1990 áprilisában elfogadott dokumentumok tartalmazták a Szövetségnek az erdélyi magyar kisebbség önkormányzataként való felfogását²⁹, az autonómia gondolata ha óvatos megfogalmazásban is, de szintén jelen volt az első programban.³⁰ (Ami

²⁹ *“Hosszabb távon az RMDSZ támogatja az önkormányzati rendszer csúcsszervként működő, a különböző politikai platformokat, érdekvédelmi, gazdasági, kulturális, felekezeti és tudományos egyesületeket tömörítő kisebbségi parlament tervét és elgondolását, amely a kisebbségi társadalom koordinálását, önszervezését és önvédelmét hivatott biztosítani.”* (ld. az RMDSZ első programjának Kisebbségi önszerveződés c. fejezetének 14. pontját, részletesebben ld. Irodalomjegyzék)

³⁰ A program az RMDSZ által elképzelt helyi önkormányzati rendszer keretét adta *“a szabad nyelvhasználatra, az anyanyelv mellett más nyelv megválasztására a közigazgatásban és a közéletben, az anyanyelvi oktatás megszervezésére, a közművelődési intézmények és egyesületek autonóm működtetésére az önálló gazdasági és pénzügyi élet kibontakoztatására.”* (U.o.) Itt voltaképpen az autonómiakoncepciót próbálták - feltételezhetően a román fél “érzékenységre” való tekintettel - beleerőltetni a helyi önkormányzatiság kereteibe, de jelen kontextusban nem ez a lényeg, hanem hogy maga az

ugyanis gondolati erjedésnek tűnik – tehát egy olyan folyamatnak, amelyben mindenki együtt a közös cél elérésének módjait latolgatja – az a már említett két teljesen eltérő politikai koncepció, célkitűzés és jövőkép képviselőinek kötéshúzója volt. Az emancipatorikus és a kollaboráns politikusok, a közösségi értékek képviselői valamint önérték mozgatójainak ismételt összeütközése, mely koncepciomális síkon a nemzeti emancipáció híveinek győzelmével zárult.) A második kongresszus elfogadta az erdélyi magyar közösség társnemzetkénti önmeghatározását, mely szerint „*a romániai magyar kisebbség önálló politikai szubjektum s mint ilyen a román nemzet egyenjogú társa*”, de ezen öndefinícióval nem hozta összhangba a politikai programot. Időközben megindult a platformosodás, a Szövetségen belüli, önmagukat politikai ideológiák mentén meghatározó csoportok létrejötte. E folyamat a vezetés támogatásával elvezethetett volna a tényleges belső pluralizmus kifejlődéséhez. A második kongresszus 1991 májusában körvonalaiban elfogadta Szöcs Géza kisebbségi törvénytervezetét, melyet ugyan egy kijelölt „szakértői” bizottság eltemetett, de mely hangsúlyos előképe volt a 1993 decemberében elfogadott autonomista törvényjavaslatnak.

1992 tavaszán a Küldöttek Országos Tanácsa valamint a nagy nyilvánosság elé került jelen írás egyik szerzőjének, „Keresztény és nemzeti-liberális egységkeret” című tanulmánya, mely eszmei valamint intézményes medret kívánt szabni az autonómia iránt elkötelezett politikai irányzatoknak. Zárt körben megtárgyalást nyert 1992 nyarán Csapó József autonómia-tervezete is, melyet a vezetőség a küszöbön álló választásokra való tekintettel titkosított. Voltaképpen minden elő volt készítve a kolozsvári eszmei gátszakadáshoz, amikor is 1992. október 25-én a Szövetség legfelső szerve ellenszavazat nélkül (egyetlen tartózkodással) fogadta el az RMDSZ nyilatkozatát a nemzeti kérdéstről, a Szövetség képviselői és szenátorai pedig ünnepélyes esküt tettek a Szent Mihály templomban az önrendelkezés kivívására.

4.2.2. 1992. október 25. – 1995. május: a brassói úton

A Kolozsvári Nyilatkozat egyöntetű elfogadása és a kolozsvári kongresszus közötti periódus az autonomista önépítkezés korszaka. Az 1992 novemberében létrejött Egyeztető Kerekasztal, mely a Szövetség minden irányzatát felölelte a baloldali liberálisok már említett sajtóoffenzívája³¹ dacára zökkenőmentesen végezte munkáját éppen egy, az előbbi csoportba tartozó szabadelvű értelmiségi, Szilágyi N. Sándor koordinálásával. A Kerekasztal ajánlásait, melyek a Kolozsvári Nyilatkozat elvi megállapításait fordították le a program és az alapszabályzat paragrafus-nyelvezetére, az 1993. januári Brassóba összehívott kongresszus szinte hiánytalanul beépített a Szövetség dokumentumaiba. Ezt követően létrejöttek a szervezet egyes

„önálló gazdasági, pénzügyi élet” kialakítása valamint az „autonóm közművelődési intézmények” létrehozatala megjelent célként az első dokumentumokban.

³¹ Ld. Cs. Gyimesi Éva, Bányai Péter, Fey László, Szilágyi N. Sándor 1992 végén majd 1993 elején megjelent írásait, továbbá a „Felhívás a nyílt párbeszédre” elnevezésű aláírásgyűjtő akciót.

politika-meghatározó testületei az állammodell alapján, megalakult a parlamentnek megfelelő belső szerv, az SZKT³², beindult a frakciósodás, létrejött a kormánynak megfelelő s az SZKT-nak felelős végrehajtó testület, az Ügyvezető Elnökség, a bírói hatalmi ágaknak megfelelő ellenőrző bizottságok rendszere (Etikai Bizottság, Számviteli Bizottság) valamint az Alkotmánybíróságnak megfelelő Szabályzat Felügyelő Bizottság. A Szövetségi elnök az eredeti elképzelés szerint egy gyenge köztársasági elnöknek felelt volna meg. (Markó Béla kompetenciakiterjesztő törekvései következtében ma az RMDSZ-en belüli „hatalommegosztás” leginkább egy latinamerikai prezidenciális rendszerre emlékeztet.) Az SZKT 1993 végén elfogadta a Szövetség kisebbségi törvénytervezetét.

A negyedik kongresszus korszakhatárkénti megjelölése nem teljesen pontos, hiszen az autonomista önépítkezés már 1994-ben lelassult, míg az 1995-ös év kongresszus előtti időszaka a Tökés László elleni Nagy Benedek-féle puccskísérlet³³ lereagásának valamint az elnökválasztási kampánynak a jegyében telt el. Ezzel együtt a Szövetségen belüli kurzusváltás általunk adott értelmezésében e kongresszusnak kulcsszerepe van. Feltételezésünk szerint a negyedik, 1995. májusi kongresszus után a szisztematikus önépítkezés leállása és a központi szervek túlerősítése annak köszönhető, hogy a Markó-féle vezetés felismerte: pozícióban maradása nincs kötve a vállalt program teljesítéséhez. A kongresszus ugyanis kétharmados többséggel újraválasztotta azt a Markó Bélát, aki elsősorban felelőse volt a brassói menetrend be nem tartásának. 1995 májusáig már létre kellett volna jöjjön a választási névjegyzékként is funkcionáló adatbázis, az erdélyi magyarság katasztere, elfogadást kellett volna nyernie a belső választás

³² A brassói elképzelés szerint csak az első SZKT alakult volna meg részben korporatív, részben választott elvek mentén (az SZKT tagjai közül 21-et a kongresszus választ, tagjai a területi szervezetek elnökei, a képviselők és szenátorok, a platformok és pártok egy-egy képviselője, képviseltetik magukat az önkormányzati képviselők valamint az ifjúsági szervezetek a tanács 15%-nak megfelelő számarányban.) A brassói határozatok szerint a következő, két éven belül (azaz 1995-re) felálló új testület már „általános, egyenlő, titkos és lehetőleg közvetlen” választás útján jön létre. Az SZKT egyébként mindmáig az imént ismertetett módon „áll össze”.

³³ Nagy Benedek képviselő 1994. december 20.-án szétosztja "*Mind nem vagyunk bűnösök*" című "röpiratát" képviselőtársai között, melyben Tökés László szekus múltjának (!) állítólagos beismerésére hivatkozva egy 40-50 soros szövegben többek között "*gátlástalan puhánynak*", "*hűtlen kezelőnek*", "*igazságot elhallgatónak*", "*az Ördög szolgájának*" és "*a Gonosz rabjának*" nevezi. Tokay György frakcióvezető letiltja az ügy azonnali megtárgyalását, megakadályozva ilymódon a politikai bomba azonnali hatástalanítását. A szöveg eljut a román sajtóhoz. Tökés László kénytelen a nyilvánossághoz fordulni, sajtótájékoztatót tart, melyen elmondja a tényeket és kiosztja Nagy Benedek röpiratát a sajtó képviselőinek. Az RMDSZ elnökét 29 RMDSZ képviselő keresi meg levélben, felszólítva őt az azonnali állásfoglalásra. Markó Béla hezitál hagyja, hogy az ügy hullámai tovább fodrozódjanak, hogy a röpirat amennyire csak lehet, fejtsen ki romboló hatását. Időközben megrendezik az RMDSZ öt éves évfordulójának ünnepségét, melyre, sajátos módon Tökés László - aki 1990 február 24.-e óta, (egyébként egyedül) képviseli a kontinuitást az RMDSZ csúcsvezetésében - csak a legutolsó pillanatban kap meghívót. Minden jel arra mutat, hogy legalábbis az RMDSZ-en belül, egy masszív csoport arra számított, hogy a Tökés-ellenes Nagy Benedek féle puccs-kísérlet sikerrel jár majd.

szabályrendszere, a választás időpontja ki kellett volna legyen tűzve s a Szövetség „belső parlamentje”, az SZKT el kellett volna fogadja a Szövetség autonómia-státutumait.³⁴

4.2.3. 1995. májusától napjainkig: a politikai szkizofrénia állapota

A Szövetség történetének harmadik korszaka a szólamok és a gyakorlati cselekvés közötti szakadék tágulásának időszaka. A IV. kongresszus ugyanis megmaradt az autonomista célkitűzésrendszer platformján, sőt kiegészítette azt a belső választások közvetlenségével és a területi autonómia expressis verbis kimondott igényével. Ezzel szemben viszont 1995-től kezdve megállt a belső pluralizálódás, az SZKT a Szövetség politikai arcélének és alapvető irányultságának meghatározó szervének pozíciójából az egyre erősödő operatív vezetés politikáját utólagosan legitimáló bólogató-testületté süllyedt. E folyamat legkirívóbb megnyilvánulása az volt, midőn a Szövetség kormányzati szerepvállásáról dönteni hivatott SZKT-ülésre igyekvő küldöttek a sajtóból értesülhettek arról, hogy az RMDSZ tagja már a koalíciónak és a miniszterek is kijelölést nyertek. Mint az várható volt, hivatalos vezetés továbbra sem tett semmi érdemét az autonómiaprogram kiteljesítésének érdekében, a kataszter összeállítása továbbra is várat magára, a belső választás időpontja pedig kitolódott a beláthatatlan jövőbe. 1996 elejétől viszont egyre erősödik az RMDSZ kormányrajuttatását célzó Szövetségen belüli propaganda.

1996. januárjában Székelyudvarhelyen megtartott SZKT ülés egyik határozata egy egymondatos utalást tartalmaz arra nézve, hogy a Szövetség akár kormányzati szerepvállalás útján is megkísérelheti az erdélyi magyarság érdekeinek érvényesítését. Markó Béla ugyanazon év májusában arról nyilatkozik, hogy nem kizárt a PDSR-vel való koalizálás, amennyiben.... S itt már teljesen lényegtelen, hogy mi következik, hiszen a feltétel teljesültségének esetleges beálltát a politikában pillanatnyi érdekeink szerint állapítjuk meg. 1996. nyarán az RMDSZ elnökjelöltet állít. A név szerinti szavazás alkalmával sajátos módon fordult meg a két tábor. Sokan – nem alaptalanul – úgy látták: a neptuni irányzat az elnökjelöltállítással kívánja átrajzolni a szövetség erővonalait. Így mintegy anticipálva az elnökjelölt személyét, a „radikális” csoport szavazott az elnökjelöltállítás ellen, holott ez voltaképpen egy helyzetteremtő, valóban radikális politikai lépés volt. A Szabadelvű Körhöz tartozó önkormányzati alelnök, Székely István által elkészített s Toró T. Tibor által is megdicsért „előzetes hatásvizsgálat”, vagyis a Szövetség tervezett lépése által vélhetőleg kiváltott következményegyüttes feltérképezése senkit sem készítetett gondolkodásra: a neptuniak sikerrel visszavágtak. Első körben az SZKT nagy többséggel elfogadta a saját elnökjelölt állításáról szóló határozatot, majd második körben hasonló többséggel bizalmat szavazott Frunda Györgynek.

³⁴ Az autonómia-státutumokat illetően Toró találóan mutat rá, hogy *“sokatmondó jel és a fősodor mélyében lényegi változásokat sejtet, hogy az autonómia-státutumok műhelymukája lelassult - az illetékes jogász-szakértő-politikusok elfoglaltsága vagy érdektelensége (ellenérdekeltsége?) miatt - majd teljesen megállt, lekerülve ezáltal a “reálpolitikus” RMDSZ-elit prioritáslistájáról”*

Frunda György választási kampányában az autonómiáról szinte egyáltalán nem esett szó, annál több viszont a várható és kívánatos kormányralépről. Toró T. Tibor szerint a Neptun-vonal az Iliescu-féle PDSR-vel készítette elő a koalíciót, a választási eredmény azonban keresztülhúzta számításait.³⁵ (I.m., 246 o.) A közvélemény „vette az üzenetet”. Vélhető, hogy a Magyarai Nándor László által vezetett közvéleménykutatás³⁶ a kérdésfeltevés manipuláltsága dacára közel járt a valósághoz. Az erdélyi magyarság nagy része – amennyire ez az olvasói levelekből, az általános közhangulatból kikövetkeztethető – valóban kívánta a „demokratikus” román erőkkkel kötött koalíció létrejöttét.

A kérdésben dönteni hivatott SZKT ülés viszont – mint arról már szó volt – kész helyzet elé volt állítva. Az RMDSZ alapszabályzat által válságstábként meghatározott Operatív Tanács ugyanis a szervezet nevében elkötelezte magát a koalíció mellett s mire a döntésre hivatott testület összeült, már a jövő kormánytagok is kijelölést nyertek. Toró e kérdéskomplexumot a következőképpen látja: *„Elvárható lett volna, hogy a Szövetség megfelelő belső fórumain ezt mind stratégiai, mind taktikai szempontból igen jelentős lépést komoly vita előzze meg. Ehelyett azonban, az 1995-ös kolozsvári kongresszus után felgyorsuló belső oligarchizálódási folyamat eredményeként, ezt a döntést egy szűk csoport (a „kemény mag”) hozta meg, formálissá téve az RMDSZ-ben 1993 januárja óta létező döntésmechanizmusokat (SZKT, SZET, ÜE). A látszólag Markó Béla elnök által vezetett, de minden jel szerint a Frunda-Verestóy és csoportja által uralt hatalmi centrum nem kockáztatott: az erdélyi magyarság belső parlamentjeként számon tartott SZKT-t teljesen kiiktatták a döntési procedúrákból, tovább fokozva a Szövetség kongresszusok közötti legfőbb döntéshozó szervének évek óta tartó intézményi válságát.”* A kérdések eldőlte után összehívott SZKT-ülésen még a mindmáig igaztalanul a koalíció kritikátlan ellenfeleként aposztrofált Tökés László is csak annyit kért: szabja meg az SZKT a kormánylépés árát. Határozza meg, mi az, amire írásbeli kötelezettségvállalást kell kérnünk koalíciós a partnereinktől. A Szövetség elnöke akkor ezt azzal hártotta el, hogy amennyiben az SZKT meghatározza az RMDSZ elvárásainak minimumát, akkor a tárgyalódelegáció nem kérhet ennél többet. A „liba ára” metafora³⁷ majd’ mindenkit meggyőzött: az SZKT

³⁵ Ez egyben a szervezet egységének megőrzését is jelentette. Az Iliescu-féle (PDSR vagy magyarul TDRP) párttal való koalizálás teljes biztonsággal szétszakította volna az RMDSZ-t. Az Iliescu-féle magyarelleses kurzus formális utólagos legitimációjával felérő gesztus kilépési sorozatot indított volna el s nagy valószínűséggel egy ellenzéki magyar pártszerveződés létrejöttét indukálta volna.

³⁶ Részben bemutatást nyert az 1996. november végén Bukarestben megtartott SZKT-ülésen.

³⁷ Markó Béla a jó alkuszra hivatkozott, aki nem mondja meg a liba *legalsó* árát, hisz ily módon nem tud annál többet kipróbálni potenciális klienséből. Ezzel tehát azt suggallta, hogy az RMDSZ delegációnak esélye van a Tökés László által előterjesztett legfontosabb igények teljesítésénél *többet* elérni. Ezzel szemben a szikár valóság az, hogy - Markó metaforájánál maradva - a libát ingyen adták oda: mindmáig nem ismeretes, hogy a román fél bármiféle vállalást tett volna az RMDSZ célkitűzéseinek teljesítésére. Írásos koalíciós

óriási többséggel³⁸ szabad mandátumot adott annak az Operatív Tanácsnak, mely nyilvánvaló módon alapszabályellenesen járt el.

Az 1997-es októberi kongresszus nem hozott semmiféle változást a szervezet életében: a tiszteletbeli elnök ellen indított támadások kudarcot vallottak, de a küldöttek nem vonták meg a bizalmukat a programteljesítés szempontjából újabb két év késlekedést maga mögött tudó vezetéstől sem. Igaz, a belső demokráciát felesleges nyűgnek érző vezetés gondoskodott róla, hogy a kongresszus ne nyilvánítson véleményt az elmúlt két évről: az ülésvezető nem bocsátotta szavazás alá az elnöki és ügyvezető elnöki beszámolókat *azzal az indoklással, hogy ilyen napirendi pont nem szerepel a kongresszus programjában (!)* majd hamar berekesztette az ülést.

5. Kormánymérleg magyar szempontból

Több mint egy év kormányzati tapasztalatával a hátunk mögött elmondhatjuk: sikertelen kísérlet volt az erdélyi magyarság közképviselői szervéből román kormánypártot csinálni. Ez rögtön kiderül, miheyst számbavesszük azokat a kérdéseket, melyeknek megoldását, vagy legalább a megoldás irányában tett első lépéseket az RMDSZ „mérsékelt” szárnya a kormányralépéstől várta.³⁹

Konkrét lépéseket említve ide tartozik az Iliescu idejében elfogadott nyíltan etno-diszkriminatív oktatási törvény módosítása, az önkormányzati törvény módosítása valamint a közösség javak visszaszolgáltatását garantáló jogszabályok elfogadása. A Ciorbea-kormány működésének első félévében úgy tűnt, mindhárom területen előrelépés történt.

A kormány 1997. május 23-án kibocsátotta a 22.-es kormányrendeletet, mely módosította az 1991/69. számú helyi közigazgatásról szóló törvényt. A kormányrendelet lehetővé teszi a kisebbségi nyelvhasználatot a közhivatalokban minden olyan helységben, ahol az adott kisebbség részaránya eléri a 20%-ot. E helységekben kitehetők magyar nyelvű utcatáblák és helységnévtáblák is. Ahol pedig a helyi tanácsosok egyharmada egy adott kisebbséghez tartozik, ott a tanácsülés az illető kisebbség nyelvén is megtartható. E kormányrendelet taktikai funkcióját jelzi, ahogyan a végrehajtásért felelős kormányhivatalnok, Gavril Dejeu belügyminiszter viszonyult a kérdéshez. 1997. augusztus 4.-i nyilatkozata szerint alkalmazni e kormányrendeletet csak azután szabad, ha a végrehajtás módjával kapcsolatban is napvilágot látott egy „alkalmazási utasítás”. Ezt viszont csak azután kellene szerinte kidolgozni, miután a parlament elfogadta a

szerződés létrejöttére semmi sem utal, a kormányprogram pedig általánosságokkal intézi el a kisebbségi kérdést.

³⁸ Az SZKT 3 ellenszavazattal és két tartózkodással adott szabad kezdet az OT-nek.

³⁹ Az mindenki számára világos volt, hogy a Petre Roman vezette Demokrata Párt és a hagyományosan nacionalista Keresztény Demokrata Nemzeti Parasztpárt nem fogadja el az RMDSZ programjának több alapvető követelését. Viszont több, az erélyi magyarság létérdekei szempontjából kulcsfontosságú kérdésben remény mutatkozott az előrelépésre: ide sorolható az egyházi oktatás kérdése, a közösségi javak visszaszolgáltatása, az anyanyelvű állami oktatási rendszer kibővítése valamint az anyanyelvhasználat lehetőségének közéletbeni kiszélesítése.

kormányrendeletet. E téren tehát csak formális előrelépés történt, a gyakorlatban szinte semmi nem módosult.

Hasonló a helyzet az oktatási törvény módosításával kapcsolatban is, mely 1997. július 15-én jelent meg a román hivatalos közlönyben, a 36. sürgősségi kormányrendelet formájában. A szenátusi vita eredményei közismertek: nemcsak a földrajz és történelem román nyelvű oktatását⁴⁰ volt kénytelen az RMDSZ „lenyelni”, hanem azt is, hogy a magyar egyetem alapításának törvényi lehetősége is megszűnt.⁴¹ Hiába nyilatkozta Constantinescu elnök, hogy nem fogad el olyan törvényi megoldást, mely nem teszi lehetővé a magyar felsőoktatási intézmények alakítását, e kijelentésnek nem volt alkotmányjogi fedezete: az elnök csak egyszer küldheti vissza a törvényhozás által elfogadott törvényjavaslatokat átgondolásra, utána köteles azokat szentesíteni.⁴²

Miként Toró T. Tibor is rámutat, sikertelen a nemzetiségügyi minisztérium működése is. E hivatalnak lett volna a feladata a magyar kormányzati tisztségviselők tevékenységének koordinálása, a kormányzati szerepvállalás következtésben megnyílt lehetőségek kihasználásának stratégia-szintű elvi kidolgozása és gyakorlati menedzselése. A Hivatal ezzel szemben a protokolláris feladatokon kívül (melyek elsődlegesen a román hatalom külföldi legitimitációját szolgálják egyébként) semmi érdemít nem tett. A közösségi ingatlanok visszaszolgáltatása egy másik politikai issue, melyben elvi síkon egyetértés van a kormánykoalíció pártjai között, azonban a gyakorlatban – legalábbis magyar vonatkozásban – e téren sem történt semmi. A Kisebbségvédelmi Hivatal munkatársai kidolgoztak egy Toró által is megemlített javaslatot, mely tartalmazza néhány fontosabb közösségi ingatlan visszaszolgáltatását eredeti tulajdonosaiknak vagy a jogutódoknak, ám e javaslat elakadt a kormány útvesztőiben.

Egy szó mint száz, a kormányzati szerepvállalással kapcsolatban leszögezhetjük, hogy amint az a Toró T. Tibor által is említett tény is igazolja, hogy a zsidó ingatlanokkal kapcsolatos törvényerejű kormányhatározatot leszámítva „*egy év kormányzás után a Parlament két háza még semmilyen, a nemzeti kisebbségek számára közvetlen módon kedvező törvényerejű aktust nem fogadott el, illetve nem is tárgyalt*”, a kormányzati kísérlet közösségi szempontból egyértelműen fiasco volt. Az eredménytelenségen túl a kormányzati működésnek sajátos, negatív pszichológiai következménye, hogy az RMDSZ döntéshozói „*elveszítik*

⁴⁰ Annál is kísértebb ez, hogy e két tantárgy román nyelvű oktatását Ceausescu idején vezették be.

⁴¹ Toró szerint: „*A történelem és földrajz oktatási nyelvének kérdésében sajnos az RMDSZ addig kőkemény álláspontja megpuhult, abból a - tévesnek bizonyult - kompromisszumos alapállásból kiindulva, hogy erről való lemondással megmenthető a többi, például az egyetem ügye. Az 1997. december 3-án aláírt (...) paktum ellenére a szenátus leszavazta az önálló egyetem létrehozásának a lehetőségét biztosító cikkelyt. Ez az oda-vissza táncoló kislépéses politika kudarcának iskolapéldája*” (I.m., MK, 1998/1, 251. o.)

⁴² Később egyébként éppenséggel magyarországi látogatása alatt Constantinescu elnök az önálló magyar egyetem helyett az egyes már működő román vagy kétnyelvű egyetemeken létrehozandó magyar tannyelvű karokban jelölte meg a megoldást.

rálátásukat a helyzet egészére és döntéseiket sajátos csőlátás – a koalíció bármi áron való fenntartása – kezdi jellemezni⁴³. (I.m., 234. o.)

6. Összefoglalás

A nemzet, mint közösség az individuum alapvető közösségi (visszajelzési, viszonyulási és identifikációs) szükségleteit képes kielégíteni. Az egy nemzethez való tartozás erős affektív kohéziós erőt jelent. Ugyanakkor minden nemzet egy egyedülálló kultúra hordozója. A nemzet védelmének igénye tehát mind individualista, mind kommunitariánus mind pedig holisztikus megközelítésekből indokolt. A nemzet mindaddig nem lesz „túlhaladott”, amíg képes az egyének közösség-igényeit kielégíteni s amíg hordozója lesz a specifikus nemzeti kultúrának. A nemzeti közösség megmaradásának előfeltétele, a kollektív szabadságigény, a kommunitariánus emancipációs akarat, instrumentális szinten feltétele az akaratformáló, -hordozó és -valóra váltó funkciókat ellátó állam illetve ennek funkcióit csak részben ellátni tudó érdekvédelmi szervezetek léte s megfelelő működése. Az érdekvédelmi szervezet *léttétele* éppenséggel ezen funkciókból eredeztethető. A konkrét forma és a siker reményében bevethető eszközök esetfüggőek.

Egy ellenséges közegben tevékenykedő érdekképviselő kétféle stratégiát követhet. Az *egyik* a színpad mögötti vagy akár nyilvános egyezkedés, nonkonfrontatív alkudozás politikája, melynek a többségi hatalmi fölény és xenofób potenciál következtében általában a többségi akaratnak való behódolás az eredménye: bevetett „eszközökhöz” idomulnak a célok.⁴⁴ *Ez a politikai stílus soha nem fog paradigmális változást hozni a kisebbségben élő nemzeti közösség életében, bizvást kijelenthető, hogy soha nem vezet el egy olyan jogilag körülbástyázott intézményi keret kialakulásához, melynek létrehozatala, miként fentebb is igazoltuk éppenséggel a közösségi érdekképviselő léttétele.*

A *másik* az egyenrangú félként való tárgyalás belső igényből kiinduló politika, mely nem nélkülözi az erő felmutatását, mely a *célhoz* keres *eszközöket* s nem fordítva. Az erő felmutatása többféleképpen történhet, legfontosabb válfajai: a **külpolitika** (ezen belül az anyaország támogatására való apellálás), a **közösségszervezés** (ezen belül a politikai mobilizáció) valamint a **parlamentáris eszközök** (többek között: szavazóerő). A román politikai rendszerben demokratikusnak számító erővel való közös kormányzás elvben jelenthette volna e három metodikai prioritás hangsúlyos érvényesítését, amennyiben tisztségviselőink a *program képviselője* helyett nem a *kormányzati pozíció megőrzését* tekintették volna elsődleges

⁴³ Toró mindezt fennálló veszélyként fogalmazza meg, mi az azóta bekövetkezett politikai események (mindenekelőtt a Vasile-kormányban való részvétel) fényében tényként vagyunk kénytelenek leszögezni.

⁴⁴ E nonkonfrontatív igyekezet csökkentette fokozatosan az RMDSZ programjának hangsúlyosan képviselt részét egyetlen kérdésre, az egyetlen problematikájára.

szempontnak.⁴⁵ Mert mi is történt a valóságban? Ad acta tették célkitűzéseink esszenciájának foglalatát, magát az autonómiaprogramot, leállt a belső önépítkezés, mind közösségszervezési (regisztráció), mind koncepcionális szinten (autonómiastatutumok), a lemaradás a brassói programhoz képest egyre nő, az önálló külpolitika kialakítása helyett, amint arra Toró is rámutat, az RMDSZ belesimult abba a szemfényvesztő román propagandába, hogy az erdélyi magyarság problémái a kormányzati pozíció elnyerésével megoldódtak. A kongresszusi döntés ellenére megállt a Kárpát-medencei összmagyar érdekartikulációt és össznemzeti szerveződést célzó magyar-magyar közeledési folyamat, amelynek 1996-os indítása megfelelő folytatás hiányában⁴⁶ hamvába holt kezdeményezésnek tűnik. Mindezek mellett pedig még a már tételesen idézett (sürgősségi kormányrendeletek, közösségi ingatlanok ügyében szimbolikus előrelépés) kérdésekben is egyre puhult a Szövetség álláspontja, az RMDSZ által a kormány többi erejének s az országnak nyújtott kül- és belpolitikai támogatás már többszörösen leszállított diszkont-ára lassan a „mindegy, csak vigyék” pszichológiájára építő kiárusítások töredék-árának szintjére zuhan.

Ebből a perspektívából tekintve csak egyetértünk Toró T. Tibor – a kitörési pontokban vázolt – burkolt következtetésével, miszerint az RMDSZ kormányalépése hibás kísérletnek bizonyult. Ezen túllépve véleményünk szerint az ismételt kormányzati szerepvállalás nem értelmezhető közösségi célkitűzések premisszáiból kiindulva, az kizárólag szűk csoportérdek szempontjából nyer értelmet.

A továbblépés lehetséges irányait (a már említett „Kitörési pontok”, I.m. 242. o.) Toró meggyőzően és lényegre tapintóan vázolja. Konfrontációminimalizálás helyett problémaorientált fellépés ajánl a partnerekkel szemben, alternatív vezetés megszervezését, szerkezeti reformot, ezen belül a módszeres autonomista önépítkezés újraindítását, a magyar-magyar szerveződés, a határokon átnyúló politikai integráció előtérbe helyezését, az önálló külpolitikai mozgástér visszaszerzését, s a kormányzatból való kiválás forgatókönyvének kidolgozását. Mindebből az utolsó pontban említett forgatókönyv látszik a gyakorlat által íródni – a

⁴⁵ Nem elképzelhetetlen, hogy amennyiben minimálköveteléseink sine qua nonja, a kolozsvári magyar egyetem létesítése is kudarcba fullad, a belső nyomás hatására - ezúttal már *az RMDSZ-en belüli vezető pozíciók* megőrzése érdekében - a csúcsvezetés a kormánypozíció feladása mellett dönt. Azonban ennek az alapjaiban helyes döntésnek csak akkor fogjuk learatni a gyümölcsseit, ha vezetőink, immáron ellenzékben, tanúságot tesznek majd arról a következetességről, szívósságról és megvásárolhatatlanságról, ami - leszámítva egy igen rövid periódust - eddig nem kifejezetten jellemezte őket.

⁴⁶ A pápai találkozót nem tekinthetjük méltó folytatásnak: itt bizonyosult be, hogy az RMDSZ elit még a magyar kormány irányában sem képes intrazigenciát mutatni. A Horn-kormány saját meghírdetett elveivel (nem dönt a kisebbségben élő magyar nemzetrészek ügyében azok feje fölött) és a magyar magyar csúcs szellemével és alapdokumentumának betűjével szembefordulva a Szövetség határozott ellenkezését figyelmen kívül hagyva megkötötte a román-magyar alapszerződést. Akkor megvolt a lehetőség, hogy ezt a szövegő, nemzet-ellenes kormányt a fontosabb Kárpát-medencei magyar pártok és érdekképviselek politikai karanténba zárják. Markó Bélák nem éltek a lehetőséggel, hanem lenyelték a békát, sőt, még azt a megaláztatást is, hogy nem engedték őket szóhoz jutni a magyar parlamentben.

kezdeményező politika (a 1993-1994-es időszakot leszámítva) sajnos sosem volt jellemző a rendszeresen a kényelmesebb és látszólag felelősségmentesebb megoldásokat, a sodródást, az eseménykövetést választó RMDSZ vezetésre.

Toró javaslatainak valóságbaültetését akadályozza az RMDSZ nomenklatúra kialakulása és szolidaritása, az 1995-re tehető hatalmi koaguláció. Az RMDSZ establishment csúcs nemcsak a közösség anyagi forrásai, hanem nagyrészen a választóközönség illetve a derékhad politikai preferenciái felett is diszponál. Az erdélyi sajtógárda nagyrésze a múlt rendszerben szocializálódott, kontraszelektált tollnokokból áll, akik az esetek nagyrésztében eleve affinisak a kollaboráns politika iránt. (a kommunista háziszervezők neptunista kurzusírókká átvedlésének szép példája az RMSZ valamint a Népújság élcsapata) Velük szemben nincs sok esélye annak a maroknyi tiszta múltú és tiszta akaratú autonomista szerzőnek (markáns példaként említhető a Securitate által megkínzott Gazda Árpád vagy György Attila) aki még nem mondott le rezignáltságában arról, hogy az erdélyi magyar közösség sorsát megpróbálja jó irányba terelni. Az eleve nem túl reménykeltő alaphelyzetet csak tetézi az esetenkénti RMDSZ szubvenció klientúra-formáló ereje. Az RMDSZ csúcsvezetése ugyanis úgy tervezte meg az anyagi források elosztási mechanizmusait, hogy egyrészt kikerülte a demokratikus elvek alapján⁴⁷ arra szolgáló szervet, az SZKT-t illetve fenntartotta magának a végső döntés („ellenjegyzés”) jogát minden esetre nézve.

Ily módon az RMDSZ establishment betonja megkötött, s amíg a bázis meg nem szabadul a ráoktrojált kognitív bilincsektől s nem kezdeményezi a középárda cseréjét, majd a csúcson is a változást, addig aligha van esély bármiféle pályamódosításra. *A lépésváltás elitváltáshoz van kötve.*

⁴⁷ Ne feledjük: a már az évezred elején a demokratikus törvényhozás előképének tekinthető rendi gyűléseknek is szerte Európában két alapvető és kétségbevonhatatlan joga volt: az újoncozás és az adóügyekben való döntés.

Irodalom:

- Az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának kiáltványa – 1989.12.25. In. Magyar Kisebbség 1995/1
- Az RMDSZ nagyváradi kongresszusának jegyzőkönyve, In. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa, szerk. Varga Gábor, kiadó: RMDSZ Bihar megyei szervezete, 1990
- Az RMDSZ Nagyváradon elfogadott programja, Uo.
- Az RMDSZ második kongresszusa – dokumentumgyűjtemény, Kisebbségi és Jelenkortörténeti Dokumentációs Tár – Szeged, JATE – továbbiakban KJDT Borbély Imre: Merre vigyük végzetünk?, Hitel, 1991/11-12
- Az RMDSZ nyilatkozata a nemzeti kérdéstről, In. Magyar Kisebbség 1995/1 Eskütétel az önrendelkezésre Uo.
- Borbély Imre: A Kolozsvári Nyilatkozat néhány vetülete, Köztársaság, 1993/1,2,3
- Cs.Gyimesi Éva: Új kollektívizmus avagy a nemzet iránti szeretet, Szabadság, 1992.11.19.
- Cs. Gyimesi Éva: Mi történt a forradalommal?, Szabadság, 1992.12.15.
- Felhívás a nyílt párbeszédre (fontosabb aláírók: Cs.Gyimesi Éva, Fodor Sándor, Eckstein Kovács Péter, Szilágyi N. Sándor, Balla Zsófia, Fey László, Magyarai Nándor László, Bányai Péter), Szabadság, 1992.11.22.
- Cs.Gyimesi Éva: Kereszténység – nemzet – liberalizmus, Köztársaság, 1993/5
- Cs.Gyimesi Éva: Az autonómia-program egyoldalúsága, Szabadság, 1993.01.06.
- Az RMDSZ III. Kongresszusa vitáinak szerkesztett változata, In.: RMDSZ III Kongresszus, fel.szerk. Bodó Barna, Somai József, fel.kiadó: Takács Csaba
- Az RMDSZ III. Kongresszusának határozatai, In. RMDSZ Közlöny, 1993/1.
- Az RMDSZ brassói kongresszusa által elfogadott alapszabályzat, 1993/1
- A Szövetségi Képviselők Tanácsának frakciói, RMDSZ Közlöny, 1993/3
- Az RMDSZ brassói kongresszusa által elfogadott program, RMDSZ Közlöny, 1993/4
- Tánczos Vilmos: Konszenzusereső vagy többségi demokrácia az RMDSZ-ben, kézirat, KJDT
- Veress László: Egy etnikai pártszerveződés esélyei – RMDSZ, 1993, kézirat, KJDT
- Tökés László: A Hatalom uszályában, Romániai Magyar Szó, (továbbiakban RMSZ) 1993.08.07.
- A Szövetségi Elnök közleménye a Neptun ügyben, RMDSZ Közlöny 1993/5
- Frunda György – Borbély László: Lármafák égetése, RMSZ, 1993.08.25.
- Tokay György: A harag fényűzése, RMSZ, 1993.09.08.
- A SZKT állásfoglalása a Neptun ügyben, Bihari Napló, 1993.09.28.
- Tökés László: Az RMDSZ pere. Az 1993. szeptember 24-35.-i SZKT ülés hivatalos anyaga. (saját példány)
- Borbély Imre: Neptun, RMSZ, 1993.09.25.

Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről (tervezet),
RMDSZ Közlöny 1993/7-8

Toró T. Tibor: Gondolatok az erdélyi magyarság közösségi kataszterének
összeállításáról, In.: Szövetség, 1994. július

Méder Zsolt: Elvi és gyakorlati szempontok a belső választások
szabályozásához, megszervezéséhez és lebonyolításához, In. Szövetség,
1994. szeptember

Nagy Benedek: Mind nem vagyunk bűnösök, 1994.12.20. (az eredeti röpirat
fénymásolata, saját példány)

Tőkés László: A Securitate markában, RMSZ, 1995.01.04.

Domokos Géza: Hol tartjuk az eszünket?, RMSZ, 1995.03. 4-5.

Tőkés László: Mire használjuk az eszünket?, RMSZ, 1995.03.14.

Borbély Imre: Egy eszme győzelmének politikai hozadéka, Orient Express,
1995.7. 5.

A kolozsvári IV. RMDSZ kongresszus hivatalos anyagai, (saját
dokumentumgyűjtemény)

Bakk Miklós: Az RMDSZ, mint a romániai magyarság önmeghatározási
kísérlete 1989 után, Pro Minoritate, 1996/ősz

Borbély Zsolt Attila: Egységben a kétely, Erdélyi Napló, 1996/41

Borbély Zsolt Attila: A karrieristák ugródeszkája, Erdélyi Magyarság, 1997/2

A marosvásárhelyi, V. RMDSZ kongresszus anyagai, saját gyűjtemény

Toró T. Tibor: Az RMDSZ koalíciós szerepvállalása: zsákutca vagy kiút egy
hatékonyabb politikai érdekképviselő felé? In.: Magyar Kisebbség 1998/1

Szentimrei Krisztina: Bal és jobb az erdélyi magyar politikában, kézirat,
KJDT

Veress László: Az erdélyi magyar politika fő törésvonalai, kézirat, KJDT

Veress László: A sokszínűség látszategysége, Napi Magyarország,
1998.03.04.